

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет природокористування
ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА
Кафедра менеджменту ім. проф. Є.В. Храпливого

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
освітнього ступеня «Магістр»

на тему: **«УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНИМ
РИЗИКОМ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ У ЛЬВІВСЬКІЙ
ОБЛАСТІ»**

Виконав: студент групи Мо-61
спеціальності 073 «Менеджмент»
(шифр і назва)

Шпак Андрій Романович
(Прізвище та ініціали)

Керівник: Михалюк Н.І.
(Прізвище та ініціали)

Дубляни 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА
Кафедра менеджменту ім. проф. Є. В.Храпливого
Освітній ступінь «Магістр»
Спеціальність: 073 «Менеджмент»
(шифр і назва напрямку підготовки, спеціальності)

ЗАТВЕРДЖУЮ:
Зав. кафедри _____
(підпис)
к.е.н., доцент Войнич Л.Й.
(звання, ступінь, прізвище та ініціали)
« ____ » _____ 2023 року

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу студента

Шпак Андрій Романович
(прізвище, ім'я, по-батькові)

**1. Тема роботи: «УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ
ЕКОНОМІЧНИМ РИЗИКОМ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ У ЛЬВІВСЬКІЙ
ОБЛАСТІ»**

Керівник роботи: Михалюк Н. І _____ к.е.н., доцент _____
(прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Затверджена наказом по ЛНУП в редакції від “ 27 ”10.2023р. № 572/к.с.

2. Термін здачі студентом закінченої кваліфікаційної роботи 15.02.24р. _____

3. Вихідні дані для кваліфікаційної роботи:

Планові та звітні дані Львівської області, а також чинні на підприємствах
виробничі інструкції, положення, нормативи, та зібранні дані в процесі
проведення опитування респондентів.

4. Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань, які потрібно розробити):

Вступ.

**РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНИМ РИЗИКОМ
ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА**

1.1 Економічні ризики підприємств: природа, чинники, аспекти прояву та впливу на економічну діяльність підприємства

1.2 Управління економічними ризиками підприємств

1.3 Методи і методологія дослідження

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ ВИРОБНИЦТВА ТА ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ РИЗИКІВ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1 Організація розвитку Львівської області та її характеристика

2.2 Аналіз виробництва сільськогосподарської продукції сільськогосподарськими підприємствами

2.3 Аналіз ризиків сільськогосподарських підприємств у Львівській області

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ МІНІМІЗАЦІЇ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

3.1 Вдосконалення системи інформаційного забезпечення оцінки ризиків підприємства

3.2. Вдосконалення впроваджуваних методів управління ризиками

3.3 Основні методи нейтралізації економічних ризиків

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

5. Перелік графічного матеріалу: таблиці, рисунки, діаграми, схеми.

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ етапу	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
	Отримання завдання. Вивчення рекомендованої літератури по темі КР. Написання аналітичного огляду. Вивчення об'єкту. Аналіз існуючого стану.	6.03.23	виконано
	Розробка перспективного рішення та його обґрунтування (написання перспективної частини; виготовлення планової основи для основного варіанту роботи).	31.05.23	виконано
	Розробка та обґрунтування пропозицій щодо реалізації роботи.	24.12.23	виконано
	Кінцеве оформлення кваліфікаційної роботи.	06.02.24	виконано
	Підготовка до захисту в ЕК. Пробний захист на випускній кафедрі.	16.02.24	виконано

Студент Шпак А. Р.

(підпис)

Керівник кваліфікаційної роботи к.е.н., доцент Михалюк Н. І.

(наук. ступ., вчене звання, підпис, прізвище та ініціали)

УДК: 65.012.12:33

Кваліфікаційна робота: 92 с. текстової частини, 13 табл., 22 рис., 82 літературних джерела. «Удосконалення процесу управління економічним ризиком господарської діяльності сільськогосподарських підприємств у Львівській області»

Кваліфікаційна робота магістра. Кафедра менеджменту ім. проф. Є. В. Храпливого. Дубляни, Львівський НУП, 2024.

Текстова частина включає вступ, три розділи, висновки і пропозиції, список використаних джерел.

В першому розділі розглянуто теоретичні основи економічних ризиків в сільськогосподарських підприємствах.

В другому розділі подається організаційно-економічна характеристика досліджуваної області, аналізується стан економічних ризиків в сільськогосподарських підприємствах та проводиться аналіз виробництва в сільськогосподарських підприємствах Львівської області.

У третьому розділі кваліфікаційної роботи на основі результатів проведеного аналізу розроблено пропозиції щодо способів зменшення економічного ризику в агропідприємствах.

На основі опрацьованого теоретичного та практичного матеріалів сформовано відповідні висновки та пропозиції.

Ключові слова: економічний ризик, управління, менеджмент, управління ризиками, ризиками в підприємстві, система управління ризиками, ризики в управлінні.

АНОТАЦІЯ

Шпак А. Р. «Удосконалення процесу управління економічним ризиком господарської діяльності сільськогосподарських підприємств у Львівській області»

В роботі розглянуто теоретичні та методичні основи науково-теоретичного змісту економічного ризику, здійснено аналіз діяльності сільськогосподарських підприємств, запропоновано способи зменшення економічного ризику в досліджуваних підприємствах.

На основі опрацювання теоретичного та практичного матеріалів зроблені відповідні висновки та внесено конкретні пропозиції.

Ключові слова: економічний ризик, управління, менеджмент, управління ризиками, ризиками в підприємстві, система управління ризиками, ризики в управлінні.

ANNOTATION

A. R. Shpak "Improving the economic risk management process of agricultural enterprises in the Lviv region"

The paper examines the theoretical and methodical foundations of the scientific and theoretical content of economic risk, analyzes the activities of agricultural enterprises, and proposes ways to reduce economic risk in the studied enterprises.

Based on the processing of theoretical and practical materials, appropriate conclusions were made and specific proposals were made.

Key words: economic risk, management, management, risk management, risks in the enterprise, risk management system, risks in management.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1 НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНИМ РИЗИКОМ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	12
1.1 Економічні ризики підприємств: природа, чинники, аспекти прояву та впливу на економічну діяльність підприємства	12
1.2 Управління економічними ризиками підприємств	25
1.3 Методи і методологія дослідження	35
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ ВИРОБНИЦТВА ТА ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ РИЗИКІВ В СІЛЬСЬКОГОСПО- ДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	38
2.1 Організація розвитку Львівської області та її характеристика	38
2.2 Аналіз виробництва сільськогосподарської продукції сільськогосподарськими підприємствами	42
2.3 Аналіз ризиків сільськогосподарських підприємств у Львівській області	49
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ МІНІМІЗАЦІЇ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ	52
3.1. Вдосконалення системи інформаційного забезпечення оцінки ризиків підприємства	52
3.2. Вдосконалення впроваджуваних методів управління ризиками	59
3.3 Основні методи нейтралізації економічних ризиків	74
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	87

ВСТУП

Актуальність обраної тематики роботи. Ризики виникають у кожній сфері підприємницької діяльності та практично на кожному етапі ведення або реалізації цієї бізнес-діяльності. У сучасних умовах, у зв'язку з необхідністю створення сприятливих умов для технологічного розвитку та інтенсивного розвитку інформаційних та комунікаційних систем, власники бізнесу, керівники та менеджери при виборі стратегії свідомо йдуть на ризик, припускаючи та враховуючи можливі втрати, оскільки мають потужний стимул - прибуток, специфічний дохід від діяльності, який безпосередньо пов'язаний із можливим ступенем ризику.

Тому дослідження та моделювання можливих ризиків відіграє надзвичайно важливу роль, а отже, і їх прорахунок під час планування та управління діяльністю підприємства. Будь-яке дослідження та передбачення ризиків підвищує ефективність виробництва, оскільки їх передбачення потребує проведення та реалізації дій у випадках додаткового дослідження, при яких недооцінка чи ігнорування може призвести до кризових ситуацій. Це стосується як виробничої сфери, так і сфери послуг, зокрема бізнес діяльності.

Управління ризиками один із основних напрямів менеджменту. Звідси актуальність теми досліджуваної роботи, яка описує процес управління ризиками. Світова практика свідчить, що ефективна система планування ризиків може забезпечити високу конкурентність підприємства в сучасному світі. Дослідження та вдосконалення методології управління ризиками в підприємстві є актуальним науковим та практичним завданням на сьогодні менеджерів.

У економічній практиці сформувалися погляди, за якими розробка та впровадження сучасних методів управління ризиками вважаються внутрішньою справою кожного підприємства, а комплексні наукові дослідження зазначеної складної проблеми з урахуванням особливостей різних спеціалізацій практично відсутні. Слід враховувати специфіку конкретного підприємства при побудові системи управління ризиками, а також визнати, що не кожне підприємство здатне

впоратися із цим непростим завданням самостійно. Досліджуючи можливі ризики в підприємстві значно розширюються можливості бізнесу, диверсифікується діяльність, розширюється спектр послуг, товарів та форм послуг, удосконалюються технології та засоби зв'язку. У таких умовах зростає ефективне функціонування підприємства з створенням відповідної системи управління ризиками.

Обґрунтування методологічних основ ризиків, визначення їхнього значення місця у системі управління підприємством є реальним напрямом наукових досліджень, що створює умови для раціональної організації процесу управління, розроблення відповідного набору засобів оцінки ризиків та підвищення ефективності та надійності дослідницько-наукової діяльності.

Недостатнє опрацювання проблем методології процесу управління ризиками та необхідність їх удосконалення з урахуванням досягнень вітчизняних та зарубіжних учених зумовили вибір теми дослідження, її актуальність, визначили мету, завдання, структуру та зміст роботи.

Для подолання перелічених перешкод необхідно систематично вдосконалювати управління процесами аналізу, оцінки та контролю ризиків з використанням більш ефективних інструментів.

При цьому слід наголосити, що в умовах інтенсивного розвитку інформаційних та наукомістких технологій актуальний підхід до динамічного управління ризиками підприємства з використанням наукових підходів, концепцій, методів та інструментів з різних галузей знань – інноваційного та креативного менеджменту, психології, маркетингу і т.д. Пошук ефективних підходів до управління ризиками став одним із найважливіших напрямів розвитку сучасної економічної науки.

У найширшому сенсі ризик – це невизначеність щодо настання певної події у майбутньому. У бізнесі ризик пов'язаний насамперед із фінансовими втратами, понесеними у разі його реалізації. Оскільки повністю уникнути ризиків неможливо, ними можна і потрібно керувати усвідомлено, пам'ятаючи, що всі види ризиків взаємопов'язані та їх рівень постійно змінюється під впливом

динамічного зовнішнього середовища. Предметом дослідження є комплекс теоретичних та методологічних питань управління економічним ризиком підприємства.

Стан і ступінь розробки проблеми в спеціальній літературі. Значний внесок у розробку загальних теоретичних положень та методологічних підходів щодо оцінки і управління ризиками зробили провідні вчені-економісти: А.М. Мороз, О.В. Пернарівський, М.Д. Білик, О.В. Дзюблюк, Л.А. Бондаренко, А.М. Герасимович, Т.Т. Ковальчук, В.М. Попович, Л.Ф. Романенко; а також зарубіжні вчені-економісти: С.Б. Братанович, К.Д. Валравен, Х. Грюнінг, , В.К. Бансал, Дж.М. Кейнс, О.І. Лаврушин, Дж.Ф. Маршалл, К. Редхед, П.С. Роуз, В.Т. Севрук, Дж. Сінкі, С. Хьюс, О. Ширінська та інші.

Об'єкт дослідження: економічні ризики у діяльності сільськогосподарських підприємств.

Предмет дослідження є сукупність наукових теоретичних і методичних аспектів щодо управління економічними ризиками в підприємствах.

Мета роботи та завдання. Метою дослідження є виявлення теоретико-методологічних підходів до процесу управління ризиками та розробка практичних рекомендацій щодо їх комплексної оцінки та їх реалізації.

Відповідно, в роботі визначено всі основні завдання, спрямовані на досягнення цієї мети: розглянути встановлення теоретичних та методологічних засад, формулювання рекомендацій щодо управління ризиками на підприємстві; проаналізувати фінансово-економічні характеристики підприємства; розглянути класифікацію ризиків на підприємствах; описати основні аспекти управління ризиками; формування комплексного підходу до процесу управління ризиками; структурування аналітичного процесу та системи показників оцінки виробничого ризику; організація методичних рекомендацій, щодо виявлення та оцінення ризиків діяльності підприємства; розробка методики комплексної оцінки сукупного рівня ризику підприємства; створити систему управління ризиками; розвиток інформаційних сховищ, які забезпечують управління фінансовими ризиками підприємства.

Практична значущість отриманих результатів у тому, що їх результати дозволяють реалізувати системний підхід до аналізу ризикованості діяльності підприємства, сформувані сучасний аналітичний засіб оцінки ризиків і підвищення ефективності економічної діяльності, розробити рекомендації щодо процесу управління ризиками.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у розробці напрямів удосконалення методів управління ризиками у виробничій системі підприємства, а також у:

дослідженні еволюції підходів до управління ризиками на підприємствах, внаслідок якого виявлено динамічний характер поля ризику, що дозволяє припустити, що категорія страхування охоплює всі стадії невловимості та розвитку управління ризиками (статика, динаміка), що визначає комплексний характер реалізації політики управління ризиками на підприємствах;

удосконалено та рекомендовано актуальні методи щодо управління ризиками підприємств шляхом створення система управління ризиками направлених на оцінку і управління ризиками, позитивною характеристикою такого управління є його універсальність для всіх підприємств;

подальший розвиток набув реального можливого впровадження рекомендацій щодо: здатності ранжувати ризики менеджерами, з ризиків підприємства формулювати інструменти оцінки та керувати ризиками у присутності майбутніх динамічних умов: якщо неможливо охопити такі ризики як явища що унеможливають настання катастрофічних ситуацій забезпечує утримання відповідних показників, що призводить до ризику в допустимих контрольованих межах величини, за рівнем впливу та іншими характеристиками;

розроблено модель динамічного управління ризиками, засновану на основі принципів трьох ліній захисту: оперативне управління, управління ризиками, внутрішній контроль, внутрішній аудит. Що дозволяє синхронізувати оцінку середовища підприємства, цілей розвитку та виявлення потенційних ризик здійснювати поточний і підсумковий моніторинг ризиків та реагувати на ризикову подію за допомогою відповідного рівня захисту засобів ризику.

Методи дослідження, які передбачається застосовувати в роботі. Методи дослідження включають діалектичний метод пізнання, системний підхід до розробки досліджень, наукові розробки українських та зарубіжних досліджень щодо цього питання, а також нормативно-правові акти. Використано основні наукові та спеціальні методи дослідження, засновані на системному аналізі, історичних та діалектичних методах, індукції та дедукції, аналізі та синтезі, абстракції, моделюванні, прогнозуванні, експертизі, економіці та соціоматематичні методи.

Інформаційною базою дослідження є закони Верховної Ради України, які регулюють діяльність системи, нормативні документи та статистичні матеріали, порядок та потік фінансової діяльності підприємств.

РОЗДІЛ 1

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНИМ РИЗИКОМ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

1.1 Економічні ризики підприємств: природа, чинники, аспекти прояву та впливу на економічну діяльність підприємства

У широкому розумінні спільним загальним ризиком всіх підприємств є незнаність поточної ситуації у майбутньому. І цей якісний показник має унікальну особливість, що показує частоту зростання однієї події під впливом зростання імовірності настання іншого ризику. А при діяльності підприємств, які ризикують своїм бізнесом невизначені умови та події при настанні яких підприємство може отримати прибуток чи надлишки його або збиток що може виплачуватись в еквіваленті.

Ризик в основному притаманний економіці вільного підприємництва, коли бізнес передбачає обґрунтований ризик маючи на меті отримання прибутку. Цілковитим усунути економічні загрози неможливо. Вони проявляються через об'єктивні, приховані економічні категорії конфліктності та невизначеності, при доступності вої інформації, неможливість точно спрогнозувати багато параметрів економічних об'єктів та економічних процесів.

Ризик для підприємств це очікувана передбачувана можливість виникнення неприємних ситуацій під час реалізації виробничих планів та доопрацювання виконання бюджетів підприємств. Таким чином, неможливо об'єктивно виявити та розрахувати альтернативні ефекти впливу ризиків на діяльність підприємств із різними варіантами розвитку подій в динаміці [29].

Сучасна теорія управління ризиками передбачає подальшу реалізацію завдань, пов'язаних з управлінням ризиком, оцінкою, аналізом ризиками. Властивий ризик для будь-якої форми людської діяльності, яка пов'язана з безліччю умов і чинників, що впливають на позитивний результат прийнятих людьми рішень.

Проблема питань щодо управління ризиками важлива в контексті досліджень економічної науки, оскільки економічний ризик широке поняття, має

різні соціально-економічні умови свого виникнення і є складним процесом адаптації до ринкового середовища підприємств.

Економічна література застерігає від двозначності в неоднозначність у трактуванні ризику, у розумінні його суті, співвідношення між об'єктивними і суб'єктивними сторонами.

Історичні досвіди показують, що ризик недооцінений при недоотриманні намічених результатів особливо проявляється при формуванні та реалізації товарно - грошових відносин. Тому при ризику виникнення та розвитку ринкових відносин знаходять свій слід у різних теоріях ризику, а класики економічної теорії надають велике значення вивченню проблем ризику підприємницької діяльності.

Люди постійно взаємодіють із ризиком: як у повсякденному житті, так і при розвитку будь-якої підприємницької діяльності сьогодні неможливий без ризику.

Поширення поглядів на природу ризику здавалося б мало пояснити багатосторонність цього явища, його майже постійною відсутністю та практично повним його ігноруванням в існуючому господарському законодавстві, управлінської діяльності. Більше того, ризик – це складне явище, що містить низку нестійких, неспівпадаючих, а іноді протилежних реальних основ.

Незважаючи на далеку історію наукового ризику та його розвитку в науковій літературі, теоретично щодо ризику немає єдиного уявлення про значущі розуміння щодо визначення цього поняття та єдиного підходу щодо концепцій в теорії ризику. Крім того, ризик вважається одночасно історичною та економічною категорією в залежності від галузі застосування.

Як правило, ризик передбачає неухважність до можливих наслідків та пов'язується з невпевненістю в можливому результаті. Отже, існує джерело невизначеності та необхідність прийняття рішень, спрямованих на усунення, запобігання та максимізацію ризику усунення негативних наслідків.

Усі об'єкти ризику є системи – довільної природи, що мають зв'язки й утворюють певну цілісність, безліч елементів достатнього характеру, які збираються разом і створюють об'єкт цілісності. До об'єкта ризику необхідно уважно поставитися з розгляду рівня дослідження та мети. На мікрорівні їх можна

класифікувати як державну діяльність, виробництво продукту, технологію, пряму промислову діяльність тощо; на макро- та мезорівні – ризик виникає навколо підприємництва, галузі, соціокультурної спільності людей, що утворюють територіальну одиницю; на макрореґіоні – країна, регіон тощо.

Предметом ризику є система, ефективність та функціонування якої наперед точно не визначені [31]. Предмет ризику визначається шляхом перевірки його законності для ухвалення рішення про предмет ризику.

Суб'єкт ризику визначають людину із огляду на його правочинність приймати рішення, яке зацікавлене в результатах управління об'єктом ризику та має повноваження приймати рішення щодо нього. Усі ризики є наслідком впливу різних чиновників, які стають просто ризиками [21].

Класифікація ризиків має на увазі систематизацію різноманітних ризиків за конкретними ознаками та критеріями, що дозволяє об'єднати підмножини ризиків у певні групи.

Економічний ризик – це величина ризиків, котрі негативно впливають на діяльність підприємства і всі види ризиків і порушують діяльність об'єкта господарювання. Такий ризик може бути пов'язаний із діями конкурентів, співробітників тощо.

Наявність чинника ризику є невід'ємною рисою ринкової економіки; оскільки ринок передбачає економічну свободу господарським структурам, для котрих вигоди одних можуть обернутися втратами для інших.

Класифікувати ризики можна за різними загальними ознаками при аналізі та оцінці сукупного підприємницького ризику.

Це тим, що це види ризиків (репутаційний ризик, монетарний ризик, політичний ризик, екологічний ризик та інші) можуть мати економічні прояви, які виявляються прямо чи опосередковано. Тому, на наш погляд, їхня економічна вираженість і визначає спільну рису між усіма видами ризику.

На наш погляд всі види ризиків, незважаючи на їх класифікаційну приналежність, є економічними ризиками підприємств.

Економний (комерційний). Ризики, що виникають внаслідок негативних змін в економіці підприємства чи держави (зміна ринкових умов, зміна рівня управління, нестійка ліквідність тощо).

У широкому значенні найважливіші економічні ризики поділяються на групи за ознаками: залежно від господарської діяльності; залежно від особливостей керівника; залежно від політичної ситуації; залежно від видів природних явищ [11].

За чинниками виникнення ми маємо два основні види ризиків: політичні ризики: подібні ризики пов'язані з непередбачуваністю ситуації у національному законодавчому та політичному центрі регіонів (закриття кордонів, зміна податкової політики тощо).

Насправді існує досить багата класифікація ризиків, залежно від специфіки бізнесу. Існують явно різні принципи класифікації, засновані на цілях, що вони ставлять собі перед ризиком залежно від діяльності підприємства[19]. У таблиці 1.1. Окреслено основні підходи до класифікації ризиків.

Зрештою, слід зазначити, що класифікація ризиків дає підприємствам та організаціям можливість ефективно керувати ризиками. Ще до ухвалення рішення про управління ризиками необхідні теоретичні знання, що дозволяють правильно ідентифікувати потенційні ризики та знайти методи боротьби з ними чи способи їх зміни. У процесі управління ризиками та керування ними є п'ять основних кроків: ці умови сприймаються як процес управління ризиками. Почати слід з ідентифікації ризиків, оцінки шкоди ризиків для підприємства, потім ризики розставляються за пріоритетами, рішення реалізуються, рішення приймаються та контролюються.

Процес управління ризиками починається з визначення ризиків, оцінки ризиків, потім з ризику встановлюється пріоритет, впроваджується відповідне рішення далі ризик контролюється.

Таблиця 1.1. Систематизація класифікаційних ознак ризиків

Ознака класифікаційна	Види ризику
За рівнем прийняття рішень	Мікроекономічні (локальні); Макроекономічні (глобальні);
Щодо кількості людей що приймають рішення	Індивідуальні; Масові; Групові;
За сферою виникнення	Внутрішні, Зовнішні, (обидва види ризиків мають власну велику класифікацію)
За часом виникнення	Постійні ; Короткотермінові;
Щодо аспекту прояву	Психологічні; Медико-біологічні; Юридичні; Соціальні; тощо
За типом	Нераціональні (необґрунтовані); Раціональні (обґрунтовані); Авантюрні (азартні)
За ступенем правомірності	Неправомірні (невиправдані); Правомірні (виправдані)
Щодо ситуації	Конкурентні (на умовах конфлікту чи конкуренції); Стохастичні (на умовах імовірності виникнення); Невизначені (на умовах невизначеності);
За можливістю страхування	Ризики від яких можна застрахуватися; Видові; Стихійні лиха, Пожежі; Збої; Комп'ютерів; Ризики від яких не можливо застрахуватися; Техногенні аварії, Інфляція тощо.
За рівнем витрат	Мінімальні; Критичні; Середні; Критичні; Катастрофічні ; Оптимальні; Максимальні чи допустимі; Катастрофічні
Щодо об'єктивності	Субективною ймовірність . І з об'єктивною ймовірністю. Суб'єктивно-об'єктивною ймовірністю;
Щодо часу прийняття рішень	Випереджувальні; Спекулятивні; Своєчасні; Запізнілі щодо можливого фінансового результату; Чисті;
Об'єкти на які спрямовані ризики	Життя та здоров'я громадян; Майнові ризики
Рівень виникнення	Фірмовий (мікрорівень); Глобальний (світовий) Галузевий Міжгалузевий; Регіональний Державний
Належність до країни функціонування гос-подарського суб'єкта	Внутрішні Невизначеність майбутнього ; Нестача інформації; Зовнішні, Причини виникнення, Суб'єктивний вплив.
Щодо зарахування тимчасового чинника	Демографічні; Природно-екологічні; Статичні; Виробничі; Комерційні; Соціально-політичні ; Адміністративно-законодавчі; Фінансові; Динамічні; Причини, що викликають несприятливі події; Геополітичні
Характер діяльності	Ризик, пов'язаний із відсутністю комерційного успіху; Ризик, пов'язаний із можливим технічним провалом виробництва;
За часом дії	Ретроспективні; Поточні; Підприємницькі; Не підприємницькі; Перспективні; Зв'язок із підприємницької діяльності;

Прийняття рішень - це важливий процес, особливо коли приймаються важливі рішення, які вплинуть на майбутній прогрес. Аналітика управління даними та ризиками може допомогти інвесторам та аналітикам приймати

стратегічні рішення, які допоможуть досягти бізнес-цілей та прогресу. Вони також можуть оцінити сильні та слабкі сторони рішень та дати рекомендації про те, які ризики слід зберігати, а яких слід уникати.

Першим кроком в управлінні ризиками є визначення важливості ризиків, що виникають на підприємстві у виробничому середовищі. Важливо враховувати максимально чинники ризику. Наступний крок – аналіз ризику, після виявлення потенційних проблем слід оцінити серйозність загроз.

Після аналізу загроз починається розстановка пріоритетів. Розташувати слід кожен ризик, враховуючи як можливість його виникнення, так і його потенційний вплив на виробництво.

Після виявлення загроз необхідно розробити план боротьби з ними. Хоча неможливо очікувати кожного ризику, бажано налаштувати попередні кроки для успішного процесу управління ризиками.

Відкрите спілкування між підприємством та зацікавленими сторонами мають вирішальне значення для систематичного моніторингу потенційних загроз.

У розумінні ринкової економіки ризик є ключовим елементом підприємництва. Закон України «Господарський кодекс України» свідчить, що «підприємництво – це самостійна ініціативна, систематична на власний ризик діяльність, спрямована на виробництво продукції, виконання робіт, надання послуг і здійснення торгівлі з метою одержання прибутку».

В умовах політичної та економічної нестабільності ризик значно зростає. Невизначеність ризику є фундаментальною рисою процесу прийняття рішень з знаннями стосовно відомої проблемної ситуації. Одним із способів усунення ризику є усунення нерелевантності ситуацій, що виникає через ненадійність або двозначність інформації щодо ризиків. Слід знайти засоби, що дають можливість повністю позбутися впливу чинника невизначеності, практично неможливо.

Сутність економічного ризику втілена у функціях, які зрештою знаходять своє відображення у діях уряду у свідомості верств населення. Функція ризику

полягає у постійному впливі на параметри соціально-економічної системи та за її межами (суспільство, спільноти людей, економіку, галузь, підприємство тощо).

Інноваційна функція ризику стимулює пошук нетрадиційних розв'язань проблем, що турбують підприємство. Конструктивна форма означає, що створення ризику одна із способів успішної діяльності підприємства. Однак, якщо ми вирішимо подумки прийняти невідому інформацію, ризик може діяти як дестабілізуючий фактор. Корисна функція ризику полягає в тому, що оскільки це природний стан прийняття ризику, то зазнавати невдач – це нормально.

Захисна функція ризику проявляється в тому, що коли для підприємця ризик – природний стан то має бути і відповідне ставлення до наслідків ризику.

Аналітична функція пов'язана з тим, що коли аналізують всі можливі альтернативи, підприємцю слід вибирати найрентабельніші й найменш ризиковані рішення проблем (див. табл. 1.2).

Таблиця 1.2 Функції ризику в підприємстві

Функція	Аспект вияву	Різновиди функцій
Регулятивна	Конструктивний	Контрольна
		Створення підприємницького доходу
		Інноваційна
	Деструктивний	Аналітична
		Репресивна
		Попереджувальна
Захисна	Історико-генетичний	Стабілізуюча
		Правова
	Соціально-правовий	Соціально-економічна
		Зберігаюча

Регулююча функція виконується в умовах ситуації, що постійно змінюється, очікуваної фази кризи, корекції вже прийнятих рішень і регульованої діяльності підприємства. Важлива захисна функція ризику орієнтована на пошук за темою ризику (за умов невизначеності та впливу непередбачених обставин) методів наукового попередження втрат і має два аспекти: соціально-правовий та історично-економічний. Вид ризику вказується видом та особливостями підприємницької діяльності.

Вид ризику підприємства відрізняються видом його економічної діяльності що виникають при здійсненні підприємцями й інвесторами своєї бізнес-діяльності на території регіону.

Страховий ризик – це ціна, яку можна оцінити з погляду справедливості поточної страхової ситуації та великого розміру можливих втрат.

Технічний ризик залежить від стадії організації виробництва, рівня безпеки та можливості зміни ситуації.

Підприємницький ризик виникає при будь-яких видах діяльності, пов'язаний із виробництвом продукції, товарів, послуг, комерції.

Політичний ризик – можливість поновлення конфліктів у наслідок можливих змін політики та порядку, змін законодавства.

Підприємлива людина – це лідер, який контролює кожен вид діяльності, пов'язані з виробництвом продукції, товарів, послуг, торгівлею.

Глобальні ризики можуть бути ідентифіковані та визначені на основі показників глобальної ситуації та динаміки у просторі та часі (див. рис. 1.1)

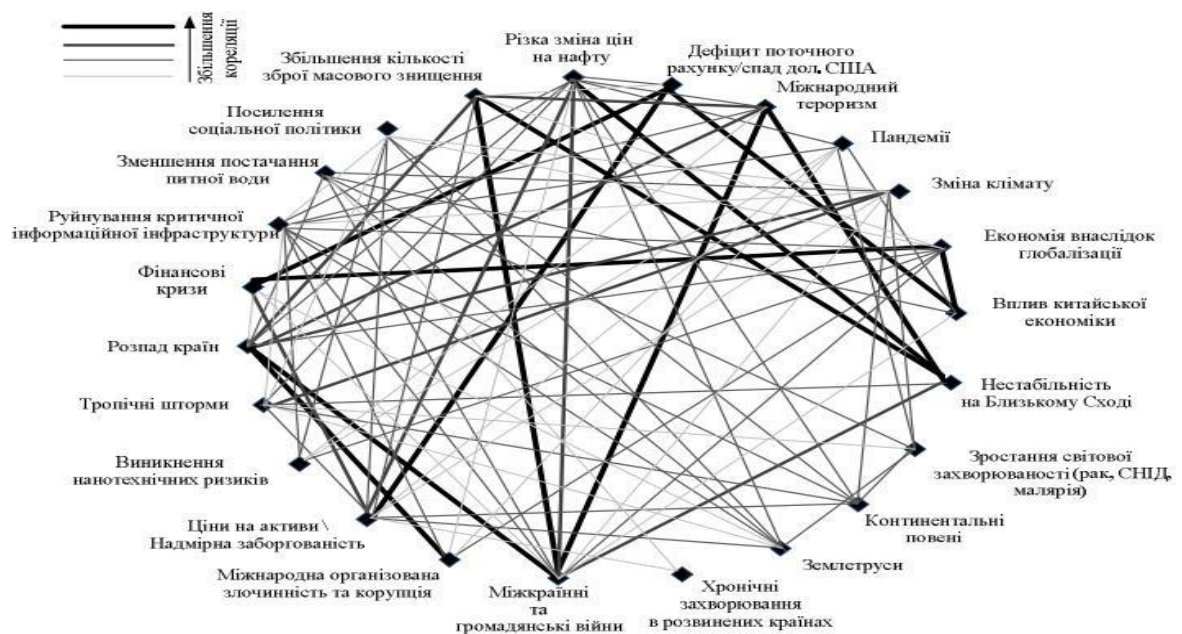

Рис. 1.1 Умове зображення зв'язків основних глобальних ризиків підприємств

*Джерело: побудовано на основі вивчення праць вітчизняних вчених [24, 31]

На рисунку 1.1. товщина лінії відображає силу ланцюгової реакції між діями підприємств у світі та можливою послідовністю ризикованих ситуацій. Звичайно, що глобальний ризик проявляється на всіх рівнях системи – від мікро до глобального і суттєво впливає на економічну, соціальну та політичну ситуацію у тій чи іншій частині світу.

Варто підкреслити, що зростання ризику глобального бізнес-середовища підтверджується оцінками експертів різних організацій; тобто лідери вказують на зміну рівня всіх ризиків на наступні роки та безпосередню неадекватність підходу до управління змінами цих ризиків з боку представників бізнесу, уряду та світового товариства.

Категорію «ризик» можна визначити як невизначеність розтрати ресурсів та недостатнє забезпечення доходів, а також можливість не раціонального використання ресурсів. Тому дуже важливо виявляти та моделювати можливі ризики і, звичайно ж, включати їх у планові заходи та керувати ними.

Ризик як економічна категорія має зовнішній вигляд товарно-грошових відносин і відображає подію яка може відбутись або ні. Більше того, за тими ж міркуваннями існують три варіанти економічного результату а саме: нуль (результат не змінюється); позитивний (вигода, прибуток); видимий (надлишок, розтрата).

Поняття ризикованої ситуації можна розуміти як сукупність різних середовищ і свідомості, що створюють сукупність різних обставин і умов для того чи іншого виду діяльності. Інакше кажучи, це сукупність умов і обставин які створюють ризикову ситуацію і виступають причинами самого ризику.

Управління ризиками підвищує операційну ефективність діяльності підприємства і підкреслює використання запасних варіантів в роботі, в іншому випадку їх недооцінка і ігнорування можуть призвести до величезних втрат. Керівним принципом будь-якого бізнесу є прагнення максимально високого прибутку, що дозволяє визнати профіцит: чим більший ризик, тим більше шансів вилучити дохід (або визнати надлишок). Іншими словами, «ризик – це ще один

вираз глобального принципу, що веде до виведення додаткових доходів або здійснення незапланованих витрат» [10].

Ризикова ситуація пов'язана із статичними процесами; вона супроводжується трьома одночасними умовами: необхідність вибору альтернативи; очевидність невизначеності; необхідність вибору альтернативи; здатність оцінити різноманітність обраних альтернатив. Ризик застосування, як і ризик в інших видах діяльності, пов'язаний насамперед із фінансовими витратами, що виникають в наслідок нездатності їх реалізувати. Фактори впливу на ріст ризику (див. рис.1.2).

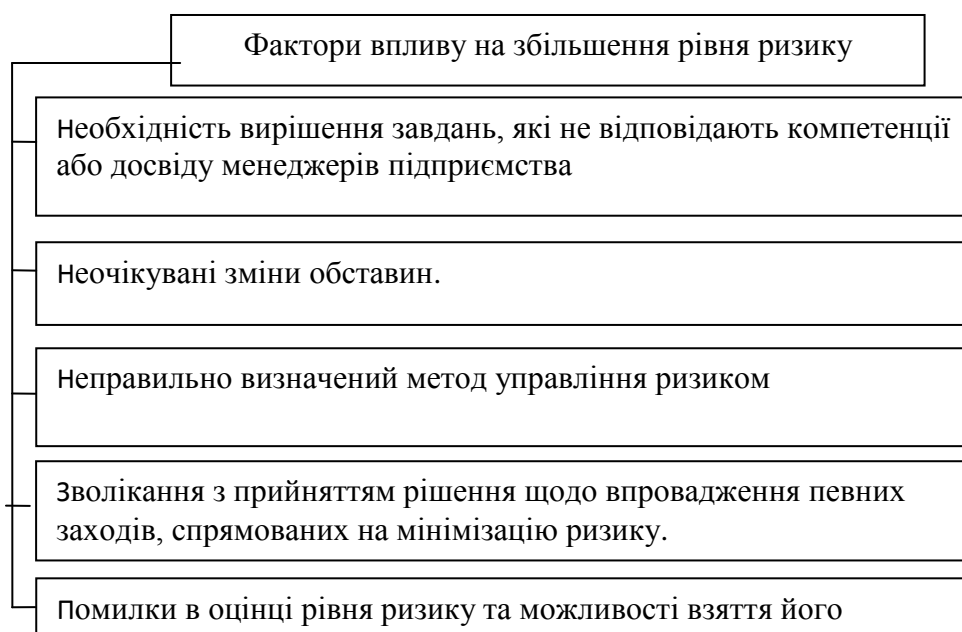

Рис. 1.2 Чинники впливу що збільшують рівень ризику в підприємстві

Ризики не можуть бути повністю усунуті, і ними можна і потрібно обережно керувати, враховуючи, що всі види ризиків взаємопов'язані та їх рівень постійно змінюється під впливом зовнішніх та внутрішніх ресурсів. В економічній літературі існує ще безліч видів ризиків та критеріїв їх оцінки. Тому з погляду сфер відповідальності та можливостей управлінський ризик ділиться на зовнішній та внутрішній. При цьому по можливості оцінки ризику їх можна поділити на дві категорії: ризики, що не піддаються кількісній оцінці, зовнішні та функціональні ризики ; ризики, які піддаються кількісній оцінці це економічні ризики.

Так як управління ризиками є основою підприємницької діяльності, то підприємства можуть бути успішними, якщо вони приймають розумні рішення щодо ризиків, здійснюють контроль та баланс між своїми фінансовими можливостями та компетенціями. Класифікацію виробничих ризиків підприємств зображено на рисунку 1.3.

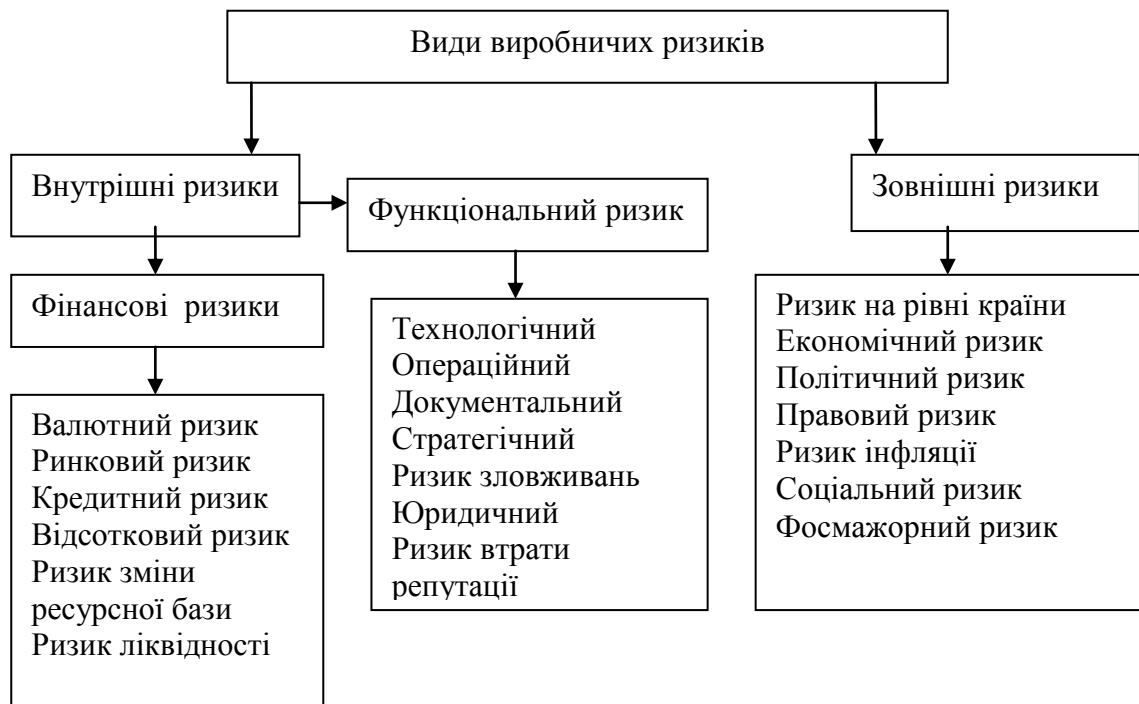

Рис. 1. 4 Класифікація виробничих ризиків

*Джерело: побудовано на основі вивчення праць вчених [19,30]

Існують зовнішні ризики, що виникають у результаті зміни поточного середовища та не пов'язані безпосередньо з його діяльністю. Зовнішні ризики включають правові, політичні, соціальні та економічні ризики, що виникають внаслідок локальної економічної кризи в країні та політичної нестабільності.

Серед зовнішніх ризиків займають особливе місце правові, соціальні, політичні та економічні ризики, виникнення яких обумовлене ростом економічної кризи, заборонаю або обмеженнями на перерахування коштів за кордон, політичною нестабільністю, веденням ембарго, консолідацією боргів, війною тощо. Дані ризики не піддаються кількісній оцінці, про те підприємствам слід враховувати їх під час формування стратегії та бізнес-діяльності. Виникнення

зовнішніх ризиків підприємства зумовлене змінами у зовнішньому середовищі й безпосередньо не пов'язані з його діяльністю.

Перед підприємствами стоять внутрішні ризики, що виникають безпосередньо у процесі підприємницької діяльності та розуміння кількості клієнтів, партнерів, зв'язків, сфери діяльності та послуг. Внутрішні ризики легше виявити та оцінити, ніж зовнішні. По-своєму внутрішні ризики, що стоять перед підприємствами поділяються на економічні та функціональні. Економічні ризики визначаються балансом фінансових витрат та пов'язані з незворотними змінами зобов'язань та структури. Вони стикаються з таких ризиків, як кредитний ризик, ризик капіталу, ризик ліквідності, валютний та ринковий ризик, ризик зміни ресурсної бази тощо.

Серед функціональних ризиків виділяються документаційний ризик, транзакційний, технологічний ризик, ризик впровадження нових продуктів, маркетинговий ризик, ризик операційний, стратегічний ризик, юридичний ризик та репутаційний ризик. Функціональні ризики виникають у результаті створення та впровадження нових продуктів та послуг на ринку, неможливості здійснювати своєчасний та постійний контроль за процесом фінансового стану підприємств тощо.

Важливим є проведення великої кількості виробничих операцій, що супроводжуються можливістю реалізації кількох видів загроз, тому ефективність управління ризиками залежить від правильної ідентифікації та оцінки певного виду ризику. Що стосується фінансових функціональних ризиків, то важливіше виявити та оцінити їх до того, як підприємства будуть змушені усувати їх через фінансові витрати, що виникають, коли функціональні ризики стають реальними.

Специфіка діяльності підприємств, їх позитивні та виявлені недоліки у класифікаціях, що розглядаються, доповнили систему економічних ризиків підприємств. Придивившись до цих узагальнених поглядів вчених можна розпізнати ще одну класифікацію ризиків «див. табл. 1.3»

Таблиця 1.3 Структуризація фінансових ризиків в підприємстві

Класифікаційна ознака ризиків	Види ризиків
Залежно від масштабів ризикових подій	Локальні ризики Глобальні ризики
За рівнем допустимості	Допустимі ризики. Не допустимі ризики
За обсягом відповідальності страховика	Універсальні Індивідуальні ризики
За джерелом небезпеки	Цілеспрямованої дії людини Ризики прояву стихійних сил.
За можливістю здійснення страхування	Ризики які не можливо застрахувати Ризики, які можливо застрахувати
За можливими наслідками	Динамічні ризики Статичні ризики
Залежно від причини виникнення	Несистематичні (специфічні) ризики Систематичні (ринкові) ризики
За часом виникнення	Ретроспективні ризики. Перспективні ризики Поточні ризики
За змістом можливого фінансового результату	Чисті ризики Спекулятивні ризики
За територією	Регіональні ризики Місцеві ризики Міжнародні ризики Національні ризики
За тривалістю дії	Довгострокові ризики Постійні ризики Короткочасні ризики
За організаційно-правовою формою страховика	Ризики товариств взаємного страхування Ризики господарських товариств Ризики державних організацій.
За сферою виникнення	Зовнішні (об'єктивні) ризики Внутрішні (суб'єктивні) ризики
За величиною витрат, щодо управління пов'язаного з ризиками	Вимагає великих затрат; Не потребує жодних затрат; Вимагає середніх затрат; Потребує незначних затрат
За значущістю впливу на діяльність банку	Критичні ризики. Незначні ризики Середні (допустимі) ризики
За можливістю перестрахування	Ризики, що не підлягають перестрахуванню Ризики, що підлягають перестрахуванню
За внутрішніми механізмами регулювання	За якими доцільно формувати внутрішні резерви Які доцільно хеджувати. Які доцільно передавати на перестрахування. Які доцільно диверсифікувати

*Джерело: побудовано на основі вивчення праць вітчизняних вчених [14, 25]

Довгостроковий (стратегічний) розвиток підприємств пов'язаний із тими видами ризиків, які впливають на формування фінансової політики від інших аспектів фінансової та господарської діяльності. Такі ризики можуть включати: ризик акцій, ризик процентної ставки, інфляційний ризик, інвестиційний ризик, ризик доходу, ризик фінансової стабільності тощо.

Основні засади покращення політики підприємства у сфері усунення економічних ризиків ґрунтуються на європейських підходах до контрольної діяльності держав, які створюються міжнародною організацією страхових наглядів. Їх можна описати так: подальша інтеграція України до міжнародної страхової структури, формування комунікації між страховими компаніями та найважливішими питаннями страхування; розробка електронних комунікацій та екологічних стандартів; розвиток законодавчої та нормативної бази; створення ідей для взаємної інтеграції страхової та банківської систем; створення оптимальної структури взаємодії обов'язкового та добровільного страхування; підвищення страхового ринку збільшення найбільш важливого соціального забезпечення; створення комплексної системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів тощо.

1.2 Управління економічними ризиками підприємств

До основних завдань управління ризиками відносяться розробка та планування підходів до динамічного управління ризиками та їх резервами з використанням збереження вартості), стабільності підприємства щодо впливу внутрішнього та зовнішнього середовища.

Основною метою управління ризиками підприємства є захист самого підприємства. Для цього необхідно вирішити такі завдання: забезпечення безпеки та безперервності всіх процесів, що здійснюються на підприємстві, збереження та раціональне використання матеріально-технічних ресурсів, захист інформації, фізична, екологічна безпека тощо.

Така постановка мети дозволяє подати уточнене визначення управління ризиками підприємства як структури, яка оцінює та аналізує ризики, що прямо чи опосередковано впливають на поточну та майбутню діяльність суб'єкта господарювання, а також відповідає за комплексний контроль процесів управління ризиками та результати вжитих дій та заходів управління ризиками відносяться розробка та планування заходів щодо динамічного управління

ризиками та його компонентами з метою підтримки вартості (запасів, ринку), стабільності та можливостей управління ризиками підприємства в умовах невизначеності та турбулентності внутрішнього та зовнішнього середовища.

Основним методом управління бізнес-ризиками є захист прибутку підприємства. Для яких необхідний найвищий рівень поточних завдань: економіка та раціональна реконструкція матеріально-технічних процесів, забезпечення безпеки та безперервності всіх процесів, що відбуваються на підприємстві, захист інформації, екологічна, фізична, промислова безпека тощо. Таке цілепокладання дозволяє більш чітко управляти ризиком підприємства як структури, що дозволяє здійснювати оцінку та аналіз ризиків, прямо і опосередковано пов'язаних з поточною та майбутньою діяльністю суб'єкта, а також означає комплексний контроль за ходом управління ризиками процеси та наслідки їх функціонування та виникнення.

У сучасному економічному, політичному, соціальному та культурному середовищі, що характеризується постійними та невіддільними змінами, діяльність будь-якого економічного суб'єкта – комерційного чи некомерційного підприємства – засновується органом управління. У результаті в економічного суб'єкта, який бажає не тільки зберегти свої позиції, а й досягти успіху, виникає потреба в постійних змінах звичайного економічного курсу, пошуку творчих рішень, гнучкості та готовності до впровадження інновацій.

Рішення приймаються важливі та чіткі, а ця невидима частина управління будь-яким підприємством нині передбачає управління ризиками. Дане управління спрямоване безпосередньо на створення, захист та примноження активів для додаткового захисту менш важливих чиників, які можуть як негативно, так і позитивно сприяти досягненню цілей підприємницького суб'єкта.

Управління ризиками – це процес прийняття та доопрацювання управлінських рішень, спрямований на зниження ймовірності настання несприятливих результатів та мінімізацію можливих витрат, пов'язаних із їх реалізацією.

Управління ризиками передбачає чітку та точну оцінку ймовірності досягнення бажаного результату, невдачі та повернення до мети. Стратегія управління відноситься до напрямів та методів використання очевидних засобів для досягнення передбачуваної мети. Відповідному методу повинен відповідати певний перелік правил і врахувань щодо ухвалення вірного рішення.

Для кожної стратегії акцент робиться на кілька методів поліпшення чи вирішення способів що не протирічають головній ідеї стратегії і не відключити невідповідні варіанти. Як тільки мету поставлено і досягнуто, стратегія «перегорає».

Керування ризиком – це процес прийняття рішень та реалізації заходів, спрямований на забезпечення та мінімально можливого (прийняттого) ризику. Механізм управління ризиками - це сукупність інструментів, методів, форм і способів взаємодії суб'єктів управління ризиками, що мають метою розроблення та реалізацію управлінських рішень, заздалегідь спрямованих на виникнення та усунення бізнес-ризиків, зміну та корекцію наслідків їх впливу.

Детерміновані ситуації, коли є відсутній щоденний ризик, зростання активності діяльності людини рідко зустрічаються в економіці. Більшість нерелевантних факторів ризику виникають через невідповідності у прогнозуванні та контролі, які неможливо усунути, а здавалося б, ефективні рішення можуть призвести до значних втрат.

Неможливо звільнитися від ризику повністю: спроба подолати одну ризиковану ситуацію може призвести до іншої. Фактично абсолютна пасивність у економічному житті пов'язані з ризиком непоправних можливостей. Невизначеність призводить до ризику через не наявність постійної інформації та неможливість її точної передачі.

Ризик виникає тоді, коли рішення приймаються серед безлічі можливих рішень і неясно, чи це рішення приведе до найбільш ефективного результату чи навпаки. Управління ризиками складається з наступних етапів, у тому числі: прозорий аналіз: на цьому етапі визначається сутність скін-ризиків, посадові особи розкривають його структуру; кількісний аналіз: на цьому етапі збирається

система кількісних показників небезпеки для підприємства та встановлюються методи його оцінки; методи зниження ризику: на цьому етапі є можливість вибрати інший метод зниження ризику або їхню суперпозицію, що дасть можливість знизити рівень ризику до прийняттого; прийняття рішень: це заключний етап управління ризиками, який переносить ухвалення відповідних фінансових рішень щодо управління ризиками.

Ключовим етапом управління ризиками є розробка системи вхідних факторів, спрямованих на їхнє усунення або зниження. Прогрес помітний серед методів оптимізації та зниження ризиків: диверсифікація об'єктів; ситуації з партнерами та іншими суб'єктами господарювання; страхування; вихід із ризику.

Диверсифікація об'єктів проекту може здійснюватись у рамках роботи з різними групами, у різних сегментах ринку та розподілятися між різними інвестиціями, не пов'язаними з одним об'єктом вкладень. Якщо через непередбачувані події один з видів діяльності стане прибутковим, інший вид діяльності продовжить залишатися неприбутковим, то один з них таки принесе прибуток.

Інший метод залучення партнера – створення різноманітних асоціацій, спільних підприємств, обмін частками у капіталі, придбання нового пакету акцій, який безпосередньо направить очевидні ресурси управління спільно ризиком. Основна практика управління ризиками полягає в тому, щоб бути представником ризику того учасника, який найкраще розробляє та контролює ризики. Одним із інструментів такої диверсифікації є аутсорсинг – передача частини функцій управління підприємства сторонній організації. Аутсорсинг управління ризиками може мати місце, в процесі якого на інший суб'єкт покладається відповідальність за зниження можливості виникнення несприятливих подій.

Третій метод - страхування ризиків - включає як резервування додаткових коштів, і формування системи профілактичних організаційно-економічних підходів, що знижують їх. По кожному застрахованому об'єкту вказано страхову суму. Четвертий метод: зниження ризику полягає в тому, щоб не «розширювати» зони та не займатися діяльністю, де ризик діє у таких масштабах, що

підприємство не може ефективно з ним боротися. Цей метод заснований на розробці входів, які повністю включають певний вид ризику. Збитки застраховані від ненадійних партнерів, співробітників пошти, лізингових компаній, ризикованих проектів та змін до організації процесів.

Для оцінки та аналізу ризиків аналіз є основним пріоритетом, оскільки існують не тільки ймовірні відмінності між найбільш важливими ризиками, а й може бути достатньо статистичною обстеження, і ці ризики також враховуються. Відповідно до європейської та американської класифікацій ризиків страхової діяльності, роль платіжного органу з ризиків страхових операцій визначається потіжністю підприємства.

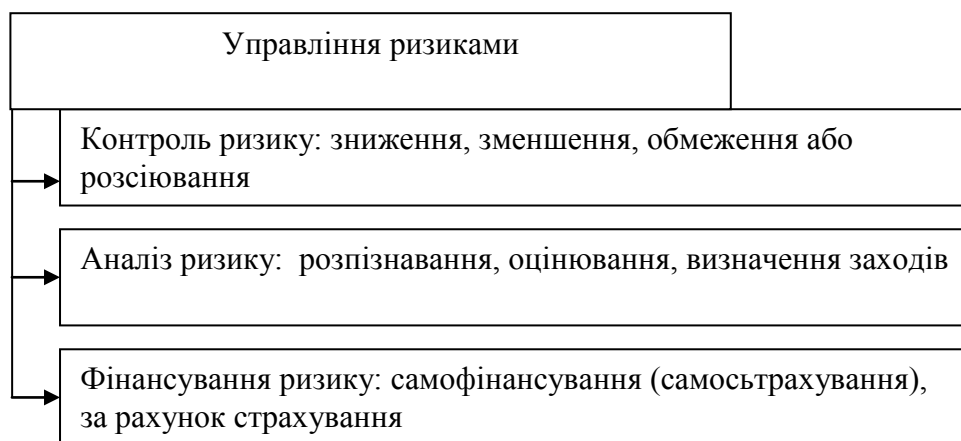

Рис. 1.4 Засоби управління ризиками підприємства

Основні ризики покриваються за рахунок частини спеціально сформованих страхових резервів, а додаткові ризики покриваються за рахунок частини стабілізаційного резерву, та частини вільних резервів підприємства.

Власні вільні кошти використовуються для подальшого зниження негативного припливу додаткових ризиків [9].

Виявлення факторів ризику тісно пов'язане із зовнішніми та внутрішніми фінансовими ризиками. Зовнішні фінансові ризики можуть регулюватися зовнішньоекономічними та ринковими чинниками.

До основних економічних чинників відносять: недосконалість і нестабільність податкового законодавства, збільшення рівня інфляції,

уповільнення платіжного обороту, загальний спад обсягів виробництва в країні, зменшення рівня реальних доходів і купівельної спроможності населення та ін.

Діяльність підприємств завжди пов'язана із ризиком. Як правило, найбільший прибуток отримують від операцій із рухомим рахунком руху капіталу. Однак у той же час через зростання фінансового ризику зростає загроза втрати фінансової стійкості та банкрутства підприємства.

Управління ризиком підприємства залежить від таких факторів: еластичність товару (здатність згладжувати коливання чистого прибутку, викликані зміною ціни); стабільність цін на сировину; стабільність доходів (чим стабільніший дохід, тим менш мінливі доходи від продажу, операційний прибуток та чистий прибуток); стабільність цін на готову продукцію (це найкращий спосіб підвищити дохід від реалізації та чистий прибуток); порівняння постійних та змінних витрат (стосовно операційного важеля) і т.д.

Фінансовий ризик виникає під час укладання угод із різними фінансовими установами (банками, страховими, факторинговими, інвестиційними, лізинговими компаніями, біржами тощо). Причинами цього ризику є інфляційні чинники, зміна вартості цінних паперів підвищення середнього рівня банківських та депозитних відсоткових ставок, тощо. Напрями управління зовнішніми факторами фінансових ризиків зображено на рисунку 1.5.

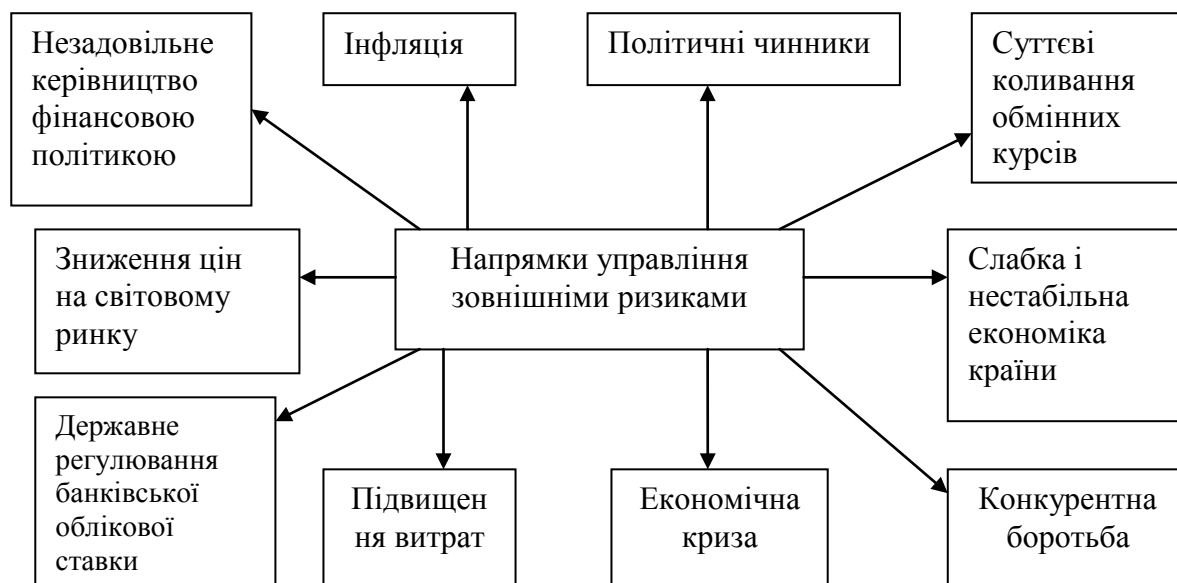

Рис. 1.5 Напрямки управління економічними ризиками підприємств

Основні причини їхнього виникнення криються у структурі капіталу. Існує також фінансовий ризик нераціональною пропорцією власних і позикових коштів. Значна частина позичених коштів у капіталі підприємства знижує ефективність коштів. Це в основному пов'язано з великими витратами на обслуговування кредитів, що можуть перекрыти користь від їх залучення. Такі ризики іноді називають ризиками структури капіталу: при незадовільній структурі капіталу існує ризик того, що бізнес зароблятиме гроші за ставкою ризику, стане неплатоспроможним і, як наслідок збанкрутує. Масштаб фінансового ризику таких підприємств, які є професійними учасниками фінансового ринку, зазвичай значно більший.

Ризик зміни фінансової стійкості обумовлений ірраціональною структурою капіталу підприємства, не захищеного системними втратами позицій, що призведе до спаду виробництва та зниження рентабельності діяльності підприємства, а це може привести до фінансової кризи та банкрутства. Цей ризик є найбільш небезпечним з точки зору можливої руйнівних наслідків для власників капіталу.

Ризик неплатоспроможності - це ймовірність того, що підприємство не зможе розплатитися зі своїми кредиторами через недостатню пропозицію ліквідних активів.

Цей ризик не менш небезпечний, і в результаті, якщо технічна неплатоспроможність має не епізодичний, а постійний характер, підприємство може швидко втратити фінансову стійкість [10].

Інфляційний ризик виникає через зміну реальної вартості капіталу у формі грошових активів, а також зниження доходів та прибутку через зростання рівня інфляції.

Інвестиційний ризик означає збільшення витрат, зменшення доходів і прибутків від інвестиційної діяльності, а також можливість втрати всього вкладеного капіталу. Важливо розрізняти форми інвестування та ризик реальних

та фінансових інвестицій. [15]. Ризик реальної інвестиції пов'язаний із: віддаленим вибором місця розміщення інвестиційного об'єкта; перебої у процесі доставки матеріалів, предметів побуту та матеріалів; значне зростання цін на обладнання та сировину; шляхом вибору підрядника тощо.

Ризик фінансових вкладень пов'язаний із: обмеженим вибором фінансових ресурсів для інвестування; фінансові ускладнення та банкрутство емітентів; зміна способу мислення про інвестування; прямий обман інвесторів та інші.

Депозитний ризик - один із різновидів фінансового інвестиційного ризику та ймовірності неповернення вкладів за відсутності вибору комерційного банку для проведення депозитних операцій.

Кредитний ризик для підприємств виникає при наданні покупцям комерційного (товарного) кредиту та загрози його постійного чи часткового погашення.

Валютний ризик характерний для зовнішньоекономічної діяльності підприємств та набуває двох основних форм: ризик вибору валюти та зміни її курсу. Ризик вибору валюти входить у гру, коли реальна вартість обмінного курсу твердої валюти починає коливатися через сильну інфляцію. Незалежно від типу фінансових та грошових операцій, які здійснюють підприємства, може виникнути ризик втрати прибутку. Цей ризик пов'язаний з можливістю перевитрат коштів або неповного відшкодування прибутку внаслідок недотримання попередніх записів або передчасного ухвалення управлінських положень. Управління портфелем ризиків являє собою систему взаємопов'язаних методів, спрямованих на створення збалансованого портфеля ризиків та забезпечення ефективності діяльності загалом «див. рис. 1.6».

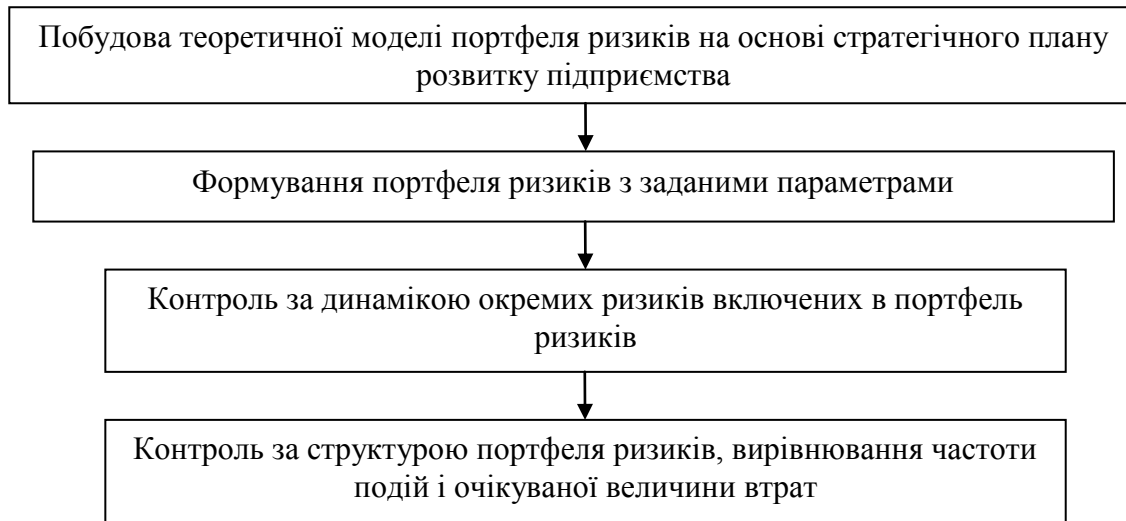

Рис. 1.6 Стадії управління портфелем ризиків підприємств

Управління портфелем ризиків – один з найбільш дорогих та трудомістких елементів управління, що полягає у постійному детальному аналізі ринку ризиків, його страхування та тенденції його розвитку; сегментація страхового ринку; фінансово-економічні показники підприємств; розмір страхового ринку та стадії його розвитку. На цій основі здійснюється вся професійна діяльність страховика. Методи мінімізації ризиків, створюваних страховим портфелем підприємств представлені в на рисунку в таблиці 1.4.

Таблиця 1.4. Методи управління мінімізації ризиків

Види ризику	Методи мінімізації
Зміна ризикової ситуації	При необхідності - обмеження страхового покриття Приведення тарифу у відповідність з динамікою ризику Диверсифікація страхових продуктів
Відхилення фактичної динаміки ризику від прогнозованої	Адекватна перестраховальна програма Достатня територіальна розкладка збитку Контроль за динамікою великих ризиків Контроль за ідеальним вагою договорів з можливою кумуляцією або катастрофічними ризиками
Ризик помилок	Підвищення кваліфікації персоналу Забезпечення якісної статистичної бази

*Джерело: побудовано на основі вивчення праць вітчизняних вчених [22,31]

Портфельний аналіз ґрунтується на різних параметрах: запасах, структурі та динаміці контрактів; диверсифікації видів страхування; однорідності ризику; страхова премія за видами страхування; інформація про види страхування; статистика страхових випадків.

Фрагментований портфель ризиків означає, що сума ризиків постійно змінюється, що потребує постійного контролю за динамікою навколишніх ризиків. Оскільки характер чи темпи динаміки змінюються, необхідно ретельно оцінити потенціал цього надходження у фінансовий сектор; збалансувати ризики у середині портфеля; за типом активів у портфелі ризиків.

Характеристики ризиків та можливі методи управління представлені у таблиці 1.5.

Таблиця 1.5. Загальна характеристика можливих видів ризиків та методів управління

Можливі метод управління ризиками	Імовірність реалізації ризиків	Кількість подібних ризиків	Розмір можливих втрат	Однорідність ризиків
Запобігання чи відмова від ризику	Висока	Одиничні, масові	Великий чи дуже великий	Однорідні, неоднорідні
Попередження ризику	Висока	Одиничні, масові	Невеликий	Однорідні, неоднорідні
Прийняття ризику на себе	Невелика	Одиничні, масові	Невеликий	Однорідні, неоднорідні
Страхування	Невелика	Одиничні, масові	Велика	Однорідні, неоднорідні
Зменшення розміру збитків	Невелика	Одиничні, масові	Велика	Однорідні, неоднорідні
Метод передачі ризику, крім страхування	Невелика	Одиничні, масові	Велика	Однорідні, неоднорідні
Самострахування	Невелика	Одиничні, масові	Велика	Однорідні, неоднорідні

*Джерело: побудовано на основі вивчення праць вітчизняних вчених [22,31]

Серед найбільш широких методів управління ризиками є [37]: зменшення розміру збитків; запобігання збиткам; страхування; самострахування; уникнення ризиків чи відмова від них; прийняття ризиків на себе. Центральне значення у процесі управління ризиками також має система адресного впливу різних видів

ризиків, що у сукупності дозволяє мінімізувати, змінити чи усунути негативні наслідки суб'єктивно-об'єктивного характеру ризиків в підприємстві. Принципи управління ризиками взаємопов'язані з методами управління і як ними керують. Щоб правильно вибрати конкретні методи управління (запобігання ризику, усунення ризику, прийняття ризику, передача ризику), необхідно надати інформацію про фінансові можливості підприємств та враховувати загальну стратегію підприємства.

Зменшення можливих втрат після реалізації заходів щодо подолання ризику, тобто їх зменшення в порівнянні з початковою величиною можна забезпечити різними величинами інвестицій. Цей чинник обов'язково слід враховувати при виборі оптимальних варіантів антиризикових заходів.

1.3 Методи і методологія дослідження

Методологічною основою дослідження є діалектичний метод в самопосуванні в єдності та боротьбі протилежностей у всіх взаємозв'язках і взаємозалежностях наукового пізнання загального, особливого, одиничного у саморозвитку та системний підхід до вивчення фундаментальних положень економічної науки. Основою наукових досліджень є методологія і загальні принципи проведення комплексних наукових досліджень.

В свою чергу вищенаведене вимагає уточнення окремих теоретичних положень, особливо застосування методів та прийомів дослідження. Методологія наукового пізнання дає можливість здійснити підбір конкретних способів дослідження при вивченні того чи іншого економічного явища.

Звідси, теоретичною і методологічною основою проведених досліджень є діалектичний метод пізнання економічних процесів і явищ, принципи системності і послідовності у пізнанні об'єктивних законів суспільного розвитку, фундаментальні теоретичні роботи та прикладні розробки вітчизняних та зарубіжних вчених з проблем формування теоретичних основ ринкових відносин і практичних засад. Зокрема, методологія наукового пізнання в дійсності є вченням

про принципи побудови, форми і способи науково-пізнавальної діяльності і визначає принципівий підхід до вивчення явищ.

Методологія проведеного дослідження базується на діалектичних та економічних законах, охоплює найважливіші досягнення економічної науки, відображає об'єктивну вітчизняну реальність. Реалізується дана методологія через систему різних методів дослідження.

Без аналізу не може бути синтезу, як і без синтезу неможливо проаналізувати і досягнути повного пізнання складних явищ природи і суспільства.

Основним критерієм аналізу є порівняння показників за ряд років в динаміці за ряд останніх років, а також фактичних (звітних показників) з плановими показниками того чи іншого підприємства з успішними які працюють в рівних умовах і досягли кращих результатів. Аналіз – це розкладання предмету чи явища на складові частини з метою детального вивчення кожної частини окремо та дослідження всього зв'язку між ними.

Метод відсотків також відноситься до групи методів статистичного аналізу, і в системі оцінки ризику представляє собою сукупність плюсових та від'ємних відхилень від середнього ризикового типу наявної аналітичної бази. Дані відхилення виражаються в відсотках від середнього ризикового типу.

Однак сам по собі аналіз не досліджує всієї проблеми, не дає повної відповіді на поставлені завдання перед дослідженням. Він обов'язково повинен бути доповнений синтезом, який характеризується з'єднанням окремих частин об'єкту в єдине ціле і розглядає їх в єдиному цілому.

Одночасно успішний досвід виробничої діяльності кращих підприємств збагачують науку і є джерелом виявлення і встановлення нових закономірностей, які мають важливе теоретичне значення. Організація на підприємствах на основі об'єктивних законів розвитку природи і суспільства є базою економічно обґрунтованого їх розвитку.

Метод індивідуальних оцінок у вимірюванні ризику використовується тоді, коли неможливо порівняти даний ризик з середнім типом ризику, коли можна

зробити тільки довільну його оцінку в залежності від професіоналізму, досвіду та суб'єктивного погляду експерта. Метод індивідуальних оцінок є одним з методів експертної оцінки, що побудовані на використанні професійного досвіду та інтуїції спеціалістів. Даний метод відноситься до великої групи абстрактно-логічних методів дослідження.

Сутність методу аналізу доцільності витрат полягає в тому, що в процесі діяльності витрати з кожного конкретного напрямку, а також за окремими елементами, не мають однакового ступеню ризику. При цьому стан за кожним елементом витрат поділяють на області ризику: область абсолютної стійкості, нормальної стійкості, нестійкого стану, критичного та кризового стану.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ ВИРОБНИЦТВА ТА ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ РИЗИКІВ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1 Організація розвитку Львівської області та її характеристика

В західній частині України розташована Львівська область, за кількістю населених міст та сіл вона займає перше місце і нараховує: міських – 78 та 1850 селищ та сіл в загальному понад 1928 поселень. Площа області займає територію 21,8 тис. км² або 3,6% від загальної території України.

В межах Львівської області в загальному площа підтоплених земель становила 248,7 км², але ця величина останнім часом з 2019 року є сталою. В порівнянні з обсягами пошкоджених площ величина яких на території області складає 11636 га кількість рекультивованих земель є значно меншою.

Найбільші за площею та інтенсивністю підтоплення є: смт. Гірник, в місті Червоноград, в околицях сіл: Глухів, Силець, Биндюги, Острів та інші землі.

У зв'язку з видобутком вугілля в населених пунктах Сокальського району відбуваються періодично засадження земель, що зменшує сільськогосподарські угіддя сільськогосподарських підприємств.

У Львівській області крім підтоплення земель частина їх забруднена, де забруднювачами земельних ресурсів є в основному накопичувачі побутових відходів та промислові відходи. До основних промислових джерел забруднення відносяться: ВАТ "Миколаївцемент", ЛКП "Збиранка" (сміттєзвалище), Новий Розділ ДГХП "Сірка", Стрийський рубероїдний завод, Добротвірська ТЕС ВАТ "Західенерго", гудронові озера, ВАТ "Іскра", Новороздільське ДГХП "Сірка", ВАТ "НПК-Галичина", ВАТ «Львівська вугільна компанія», ВАТ «Прикарпатбуд» та ін.

Основним ресурсом розвитку у Львівській області є люди, саме персонал підприємств і головним завданням розвитку області є забезпечення потреб людини у якісному та безпечному житті та умовах праці.

В регіоні загальна кількість населення становить 2,7 млн. чол., що становить 5,4% населення України. В області досить висока щільність населення – 126 осіб на 1 км².

Львівська область є однією з найбільш населених областей України з дуже високою щільністю населення. Демографічний розвиток населення у Львівській області впродовж останніх років характеризується тенденцією до поступового спаду його чисельності, а особливо гостро стоїть питання в сільській місцевості.

Середня тривалість життя населення складає 65.02 років для чоловіків та 76.55 для жінок, середній вік населення за останній час збільшився більш ніж на 3 роки і склав 36.5 для чоловіків та 41.6 для жінок.

В основному зменшення кількості персоналу супроводжується підвищенням вимог до його продуктивного використання. Ефективне використання в підприємстві працівників завжди було важливим завданням для менеджерів всіх підприємств, а надто в мовах нинішньої демографічної ситуації.

Протягом усіх останніх років народжуваність була нижче смертності, що спричинило від'ємний приріст населення. Сальдо міграції, яка включає як внутрішню так і міжнародну міграцію, було також від'ємним, але міграція мала менший вплив на скорочення населення, ніж природні чинники.

У порівнянні із сусідніми регіонами, та із подібними регіонами за рівнем урбанізації та структурою економіки Львівська область за показником природного скорочення населення знаходить в групі з гіршими параметрами, хоча показник дещо кращий від загальноукраїнського.

Середній вік працівників підприємств, в значній мірі залежить від основних чинників, що впливають на його формування (див. рис 2.1).

На рисунку 2.1 зображено середній вік населення становить 39,4 років, в т.ч. чоловіків 36,5 та жінок 41,6 років. З метою успішного розвитку економіки

області доцільно мати достатню кількість здорових, молодих, освічених і відповідної професійної підготовлених працівників, що впливає на розвиток підприємств зокрема.

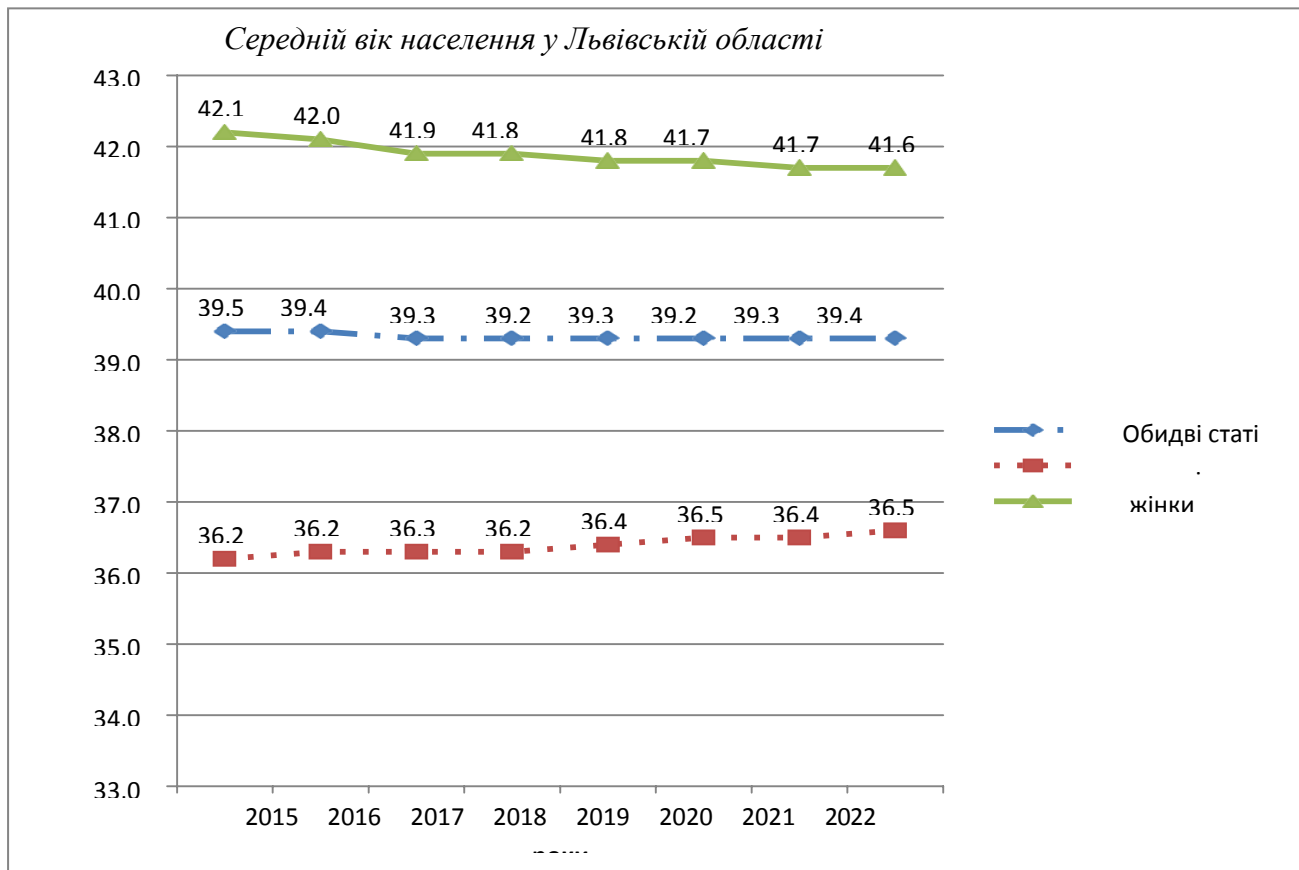

Рис.2.1. Середній вік населення у Львівській області у 2022 році.

Порівнюючи з підсумками реєстрації господарств населення кількість населення Львівської області зменшилася на 3,3% (тоді як в Україні – на 5,8%), у тому числі міського населення – на 0,9 відсотків), а сільського – на 6,7 відсотків.

Це вказує на те, що різниця між частками чоловічого та жіночого населення у Львівській області великою мірою пояснюється дисбалансом у старших вікових групах. В області спостерігається розширення діаграми у віковій групі 48-54 роки та у віковій групі 69-76 років, причому це розширення відбувається більше за рахунок жіночої частини населення.

Щодо аналізу кількості середньорічних працівників що зайняті у сільськогосподарському виробництві сільськогосподарських підприємств області

зменшилось у 2022 р. на 34,4%, зокрема, кількість працівників галузі рослинництва зменшилась на 2141 працівника (36%) відповідно.

А от галузь тваринництва показує зменшення тваринників на 28%.

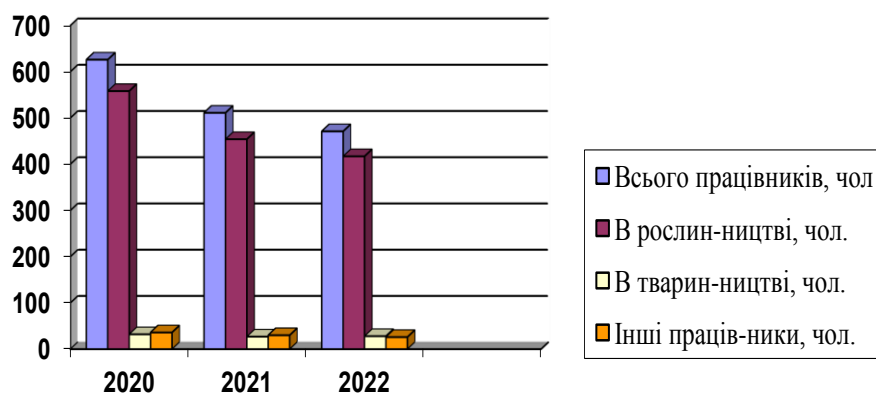

Рис.2.2 Середньорічна чисельність працівників, 2020 - 2022рр. в сільськогосподарських підприємствах Львівської області

Середній вік населення Львівської області становив 39,1 року, при цьому середній вік жінок становив 41,4 року, а чоловіків – 36,7 року.

Середня температура січня становить -5°C , липня від $+18^{\circ}\text{C}$ у центральній частині регіону та до $+12^{\circ}\text{C}$ у горах. Територія Львівської області належить до зони надмірного зволоження. Річна кількість опадів коливається від 600 мм на рівнинах до 1000 мм у горах. Таким чином, існуючі у Львівській області кліматичні умови, природні мінеральні та водні ресурси сприяють не лише промисловій та сільськогосподарській діяльності, а й розвитку рекреаційного та курортного туризму.

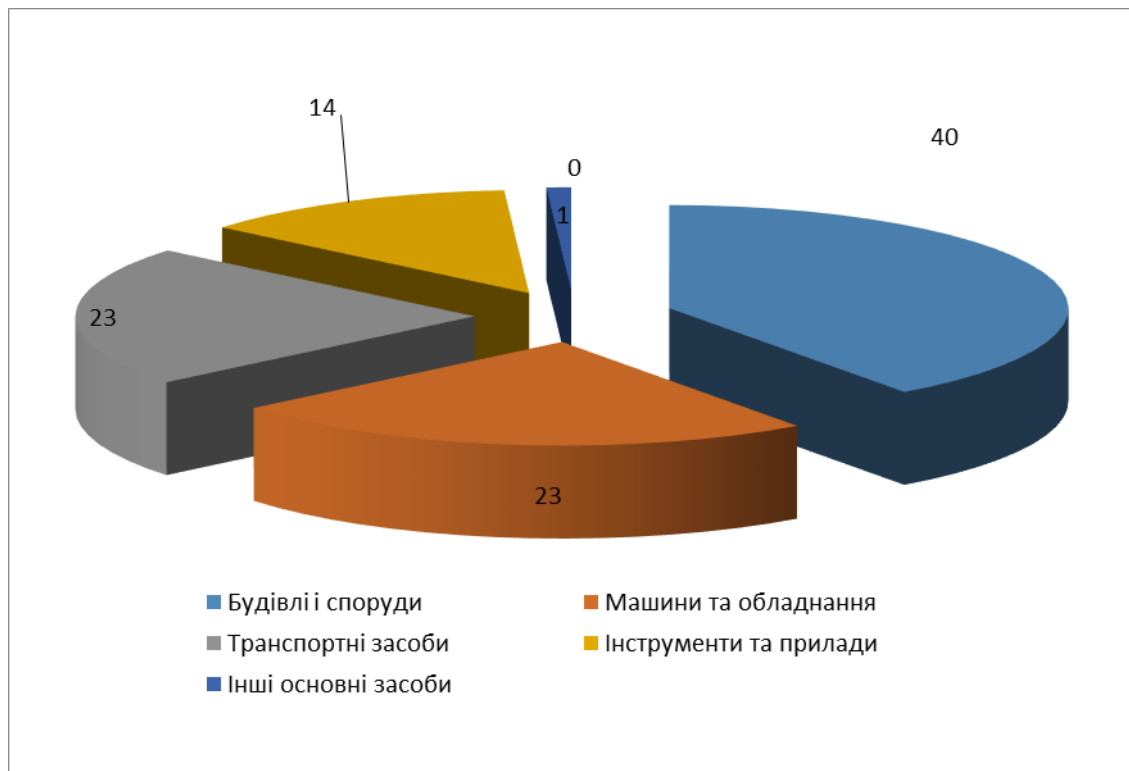

Рис. 2.3. Структура основних засобів та нерозподілених активів у сільськогосподарських підприємствах Львівської області, %

Екологічне виробництво сільськогосподарської продукції з кожним роком набуває все більшого значення у Львівській області, здебільшого тому, що воно стосується здоров'я населення, захисту навколишнього середовища та раціонального використання ґрунту.

2.2 Аналіз виробництва сільськогосподарської продукції сільськогосподарськими підприємствами

Львівська область за природно-сільськогосподарським районуванням знаходиться в межах двох зон – Поліської і Лісостепової та Карпатської гірської області, які, у свою чергу поділяються на округи та природно-сільськогосподарські райони. В Львівській області сільськогосподарську продукцію виробляли 583 великих і середніх підприємств різних форм власності, з них – 257 приватних.

Частка аграрного сектора (рослинництва) визначається обмеженими ресурсами орних земель, що визначатиме внутрішню спеціалізацію господарської механізми на перспективу. У приватному секторі продукцію сільського господарства виробляють понад 1190 селянських (фермерських) господарств та 343 тисячі господарств населення.

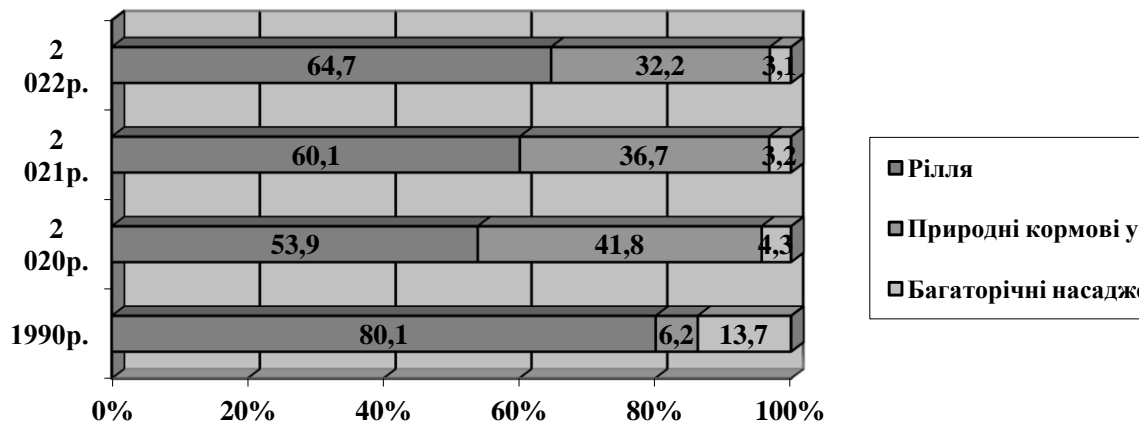

Рис. 2.4 Структура землекористування сільськогосподарських підприємств Львівської області

Якщо розглянути структуру землекористування сільськогосподарських підприємств, то ми бачимо на рисунку 2.1, що питома вага ріллі у 2022 р. в порівнянні з 1990р. зменшилась на 15,4%, в той час, як площі під кормовими угіддями зросли в 5 раз.

Переважає більшість районів області мають 58-68% орних земель, а такі райони як Турківський та Сколівський – менше половини. Лише Мостиський та Пустомитівський буде розорювати дещо більшу частину сільськогосподарських угідь. Питома вага ріллі загалом в області – одна з найнижчих в країні – 36.5%, що, безперечно, зумовлено природними умовами. У середньостроковій перспективі у сільському господарстві може переважати тваринницько-рослинницький тип господарської механізми.

Споживчі потреби населення цієї місцевості в картоплі, овочах та цукрі покриваються за рахунок власного виробництва. Хоча виробництво м'яса і яєць душою населення збільшується, потреби споживачів у регіоні недостатні.

Площа незасвоєних орних земель області з кожним роком скорочується. У структурі ріллі домінуюче становище займають зернові, за ними йдуть картопля та овочі. Технічні культури мають тенденцію до зростання, а кормові – до спаду. На господарства населення припадає 45,7% посівних площ всіх сільськогосподарських культур, зокрема картопля - 98,1%, овочі - 94,8%, кормові культури на фураж - 88,4%. На сьогодні господарства, зокрема фермерські, є основними виробниками зернових, цукрових буряків, олійного ріпаку, соняшнику та сої.

У 2022 році фермерські господарства збільшили обсяг рослинництва на 56,0% порівняно з 2020 роком, а господарства населення – на 9,4%. Для зберігання зернових та технічних культур у Львівській області є 26 елеваторів загальною місткістю 726,6 тисяч. тонн, хоча сьогодні орієнтовна потреба у додаткових потужностях – 300,0 тис. тонн. на території Львівської області є 21 овочесховище загальною місткістю 15,5 тис. тон. Розмір та структура товарної продукції у сільськогосподарських підприємствах у 2020-2022 рр. подано на рисунку 2.5.

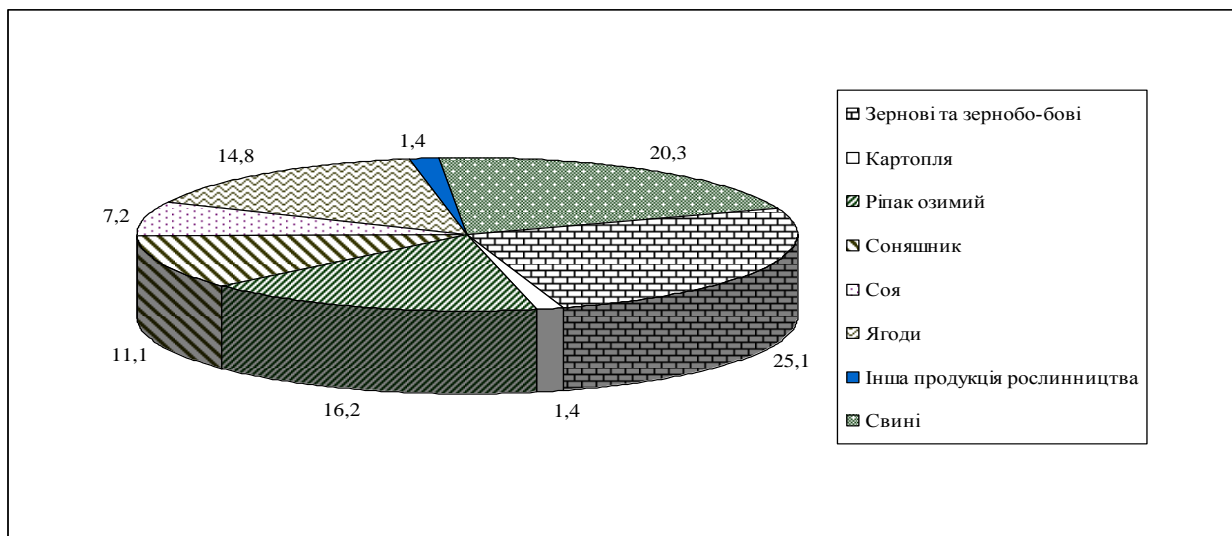

Рис. 2.5. Структура товарної продукції сільськогосподарських підприємств Львівської області, за 2020-2022рр., %.

З 2022 року посівні площі органічних рослин збільшилися на 200 га до 2,0 тис. га. , на сьогодні 25 виробників займаються органічним виробництвом, 8 з яких займаються вирощуванням рослин, 8 – ягодами та садівництвом, 5 – виробництвом диких квітів, 3 – рослинництвом та тваринництвом та 1 – захистом рослин.

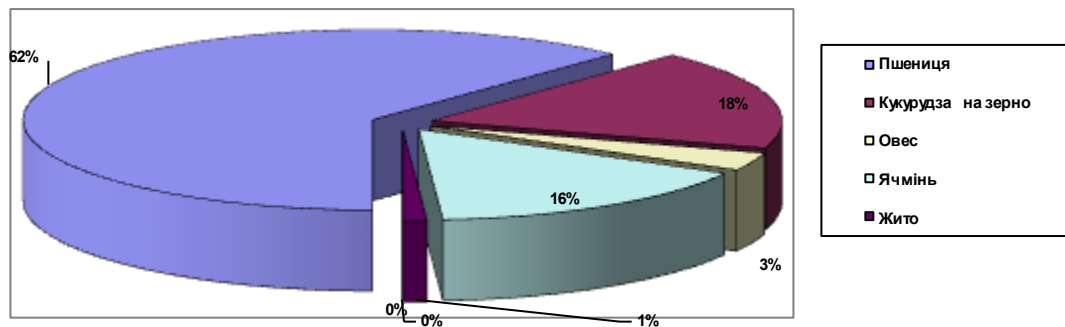

Рис. 2. 6 Структура виробництва зернових культур в усіх категоріях господарств Львівської області, 2022р.

У структурі валового виробництва продукції тваринництва основну частку займають продукти тваринництва та птахівництва (49,4%) та виробництво молока (41,7%).

Для тваринницької галузі 2020 став продовженням тенденції збільшення тваринництва, в основному за рахунок розвитку свиней та дрібного тваринництва. Львівська область входить до першої десятки регіонів України по поголів'ю худоби, крім овець та кіз. За темпами приросту свиней область посідає третє місце серед регіонів України (417,3 тис.), птахи всіх видів (9114,4 тис.) – 8 місце. Зниження поголів'я великої рогатої худоби на 79,6 тис. залишається проблемним і потребує доопрацювання (31,8%) порівняно із 2020 роком.

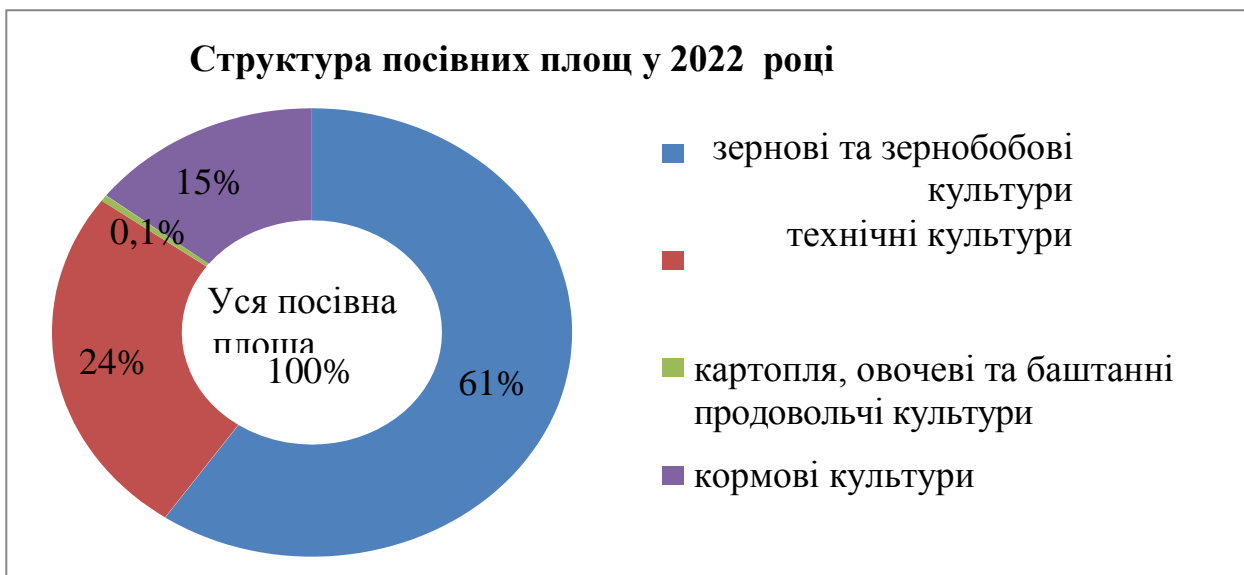

Рис. 2.7 Структура посівних площ сільськогосподарських культур у 2022 році у Львівській області

Питома частка у виробництві основних сільськогосподарських культур Львівської області в Україні становила: картоплі – 6,8%, цукрових буряків –3,8%, зернових культур – 1,8% , овочів –5,2%. переважає рослинництво.

У валовому виробництві сільськогосподарської продукції продукція тваринництва складає 40,6%, а рослинництва - 59,4%. Основними виробниками сільськогосподарської продукції є господарства населення у області їх кількість становила біля 378,5 тис. Валова продукція сільського господарства – 46897 тис. грн.

Львівська область спеціалізується по виробництву цукрових буряків; зернових, зернобобових та олійних культур; виробництву картоплі та овочів; виробництво м'яса та молока.

Структура виробництва валової продукції сільського господарства у сільськогосподарських підприємствах зображена на рисунку 2. 8.

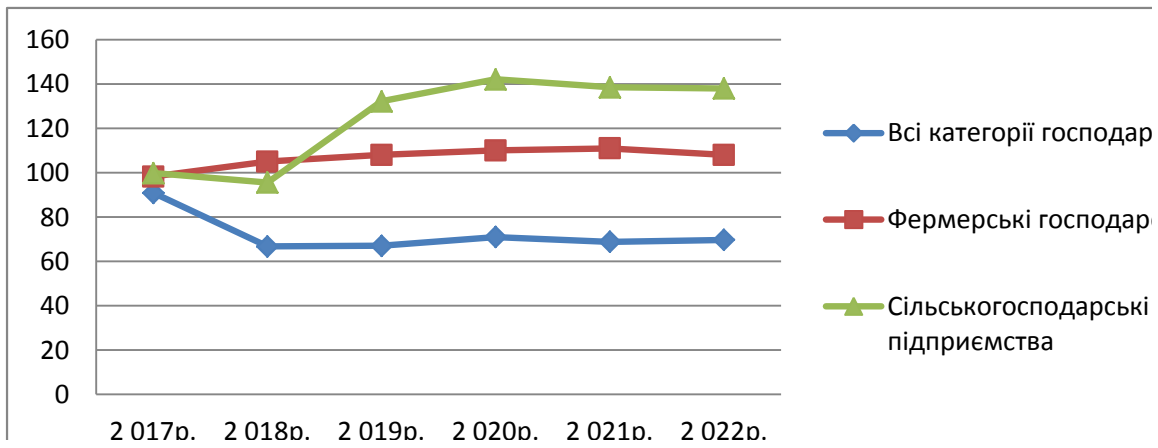

Рис. 2.8 Зміна обсягів виробництва валової продукції сільського господарства порівняно з базисним роком, %

У структурі сільськогосподарського виробництва домінуючим залишаються окремі селянські господарства, та середні сільськогосподарські підприємства.

Агропромисловий комплекс області включає сировинну, переробну та обслуговуючі галузі. Створено 10 агропромислових комбінатів (“Дністер” – у Жидачівському, “Стрий” - у Стрийському, “Буг” – у Буському, “Подністров’я” – у Миколаївському районі та інші), 2 асоціації агропромислових кооперативів, 8 агропромислових об’єднань, 2 агроторгівельних міжнародних підприємств (Винники, Мостиська), 6 агрофірм, у тому числі овочева агрофірма “Провесінь”.

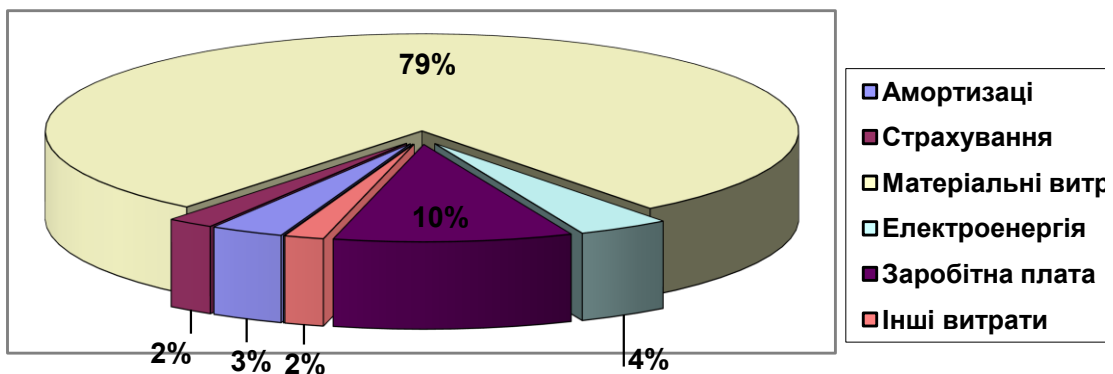

Рис. 2.9 Структура витрат на виробництво продукції в сільськогосподарських підприємствах Львівської області, % в 2022р.

На заробітну плату праці та на амортизацію припадає відповідно 13%, 1% - відрахування на соціальні заходи, 2% - інші операційні витрати.

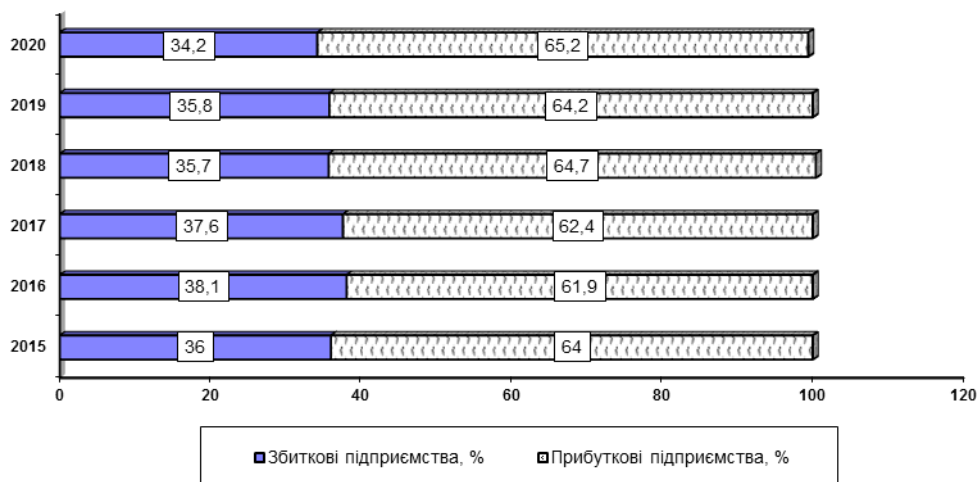

Рис. 2.10. Структура збиткових та прибуткових сільськогосподарських підприємств в Львівській області

Прибуток господарств виникає від продажу продукції, продуктів переробки (як на власних переробних підприємствах, так і на підприємствах інших структур, що переробляють сільськогосподарську продукцію) та іншої види продукції власного виробництва, а також різноманітних послуг. Більшість грошових доходів та прибутку господарств надходить від продажу їхньої продукції. Що є основним завдання на поточному етапі розвитку аграрного сектору: впровадження у виробничу практику економічних технологій виробництва; широке використання новітніх різних форм керування на основі приватної власності; підвищення якості продукції за рахунок використання сортового насіння та породного складу поголів'я для розведення та утримання порід тварин; зниження витрат і трудових ресурсів за рахунок механізації виробничих процесів, у тому числі за рахунок дрібносерійної механізації в умовах дрібносерійного виробництва; розвиток переробних формувань та обслуговування виробників сировини; поліпшення економічних відносин сільгоспвиробників із переробними підприємствами та підприємствами сільськогосподарського сектора.

2.3 Аналіз ризиків сільськогосподарських підприємств у Львівській області

Для визначити найбільш ризикованих сфер діяльності досліджуваних підприємства, встановити фактори ризику та визначити пріоритетність ризиків за ймовірністю їх прояву (див.табл. 2.2). Де одиниця – найвищий ранг ризику з точки зору ймовірності виникнення ризику .

Таблиця 2.2 Карта ризиків в сільськогосподарських підприємствах Львівської області

Фактор ризику	Ранг ризику за ймовірністю виникнення (експертна оцінка)
Регулярність поставок сировини	1
Дефіцит виробництва	1
Затримки платежів від клієнтів	2
Зменшення продажів у результаті конкуренції чи неефективного управління продажами	3
Закупівля бракованої сировини та не до кінця готових продуктів	3
Розкрадання та псування готової продукції та сировини на складах	2
Невідповідність виробленої продукції попиту на неї	4
Неплатоспроможність боржників	3
Застаріле програмне забезпечення	4

Серед ризиків із найвищим рівнем ймовірності прояву, на думку експертів, – нерегулярність поставок сировини, зниження якості продукції, ненадійне партнерство з покупцями та банальні крадіжки на складах. Зазначений діапазон ризиків повністю відповідає сучасному бізнес- середовищу, що характеризується недобросовісними партнерськими відносинами та високим рівнем корпоративної корупції.

Задіяний аналітичний етап: обґрунтування зв'язків між факторами ризику та елементами аналізу беззбитковості; проведення аналізу чутливості прибутку

підприємства до впливу факторів ризику; встановлення рангу ризику за критерієм суттєвості завданої його дією шкоди.

При встановленні залежності між факторами ризику та показниками аналізу беззбитковості ми керувалися такими особливостями підприємства: нерегулярне постачання сировини, невідповідність асортименту продукції запитам покупців спричиняє падіння обсягу продажів, що означає зниження маржинального доходу підприємства; викликає збільшення змінної собівартості продукції. Враховуючи, що за даними звітності досліджуваного підприємства питома вага матеріалів у його змінних витратах становить 63%, збільшення вартості сировини вплине на 63% змінних витрат; затримка розрахунків з покупцями спричиняє зменшення грошових надходжень у складі виручки і, як аслідок, вимагає пошуку додаткових джерел поповнення оборотних коштів. Крім того, низька платіжна дисципліна на підприємстві призводить до списання безнадійної дебіторської заборгованості, що означає зменшення грошових надходжень у складі задекларованих доходів від продаж; крадіжки та псування запасів на складах підприємства, а також збій у роботі програмного забезпечення призводять до збільшення поточних витрат підприємства, в основному, операційних.

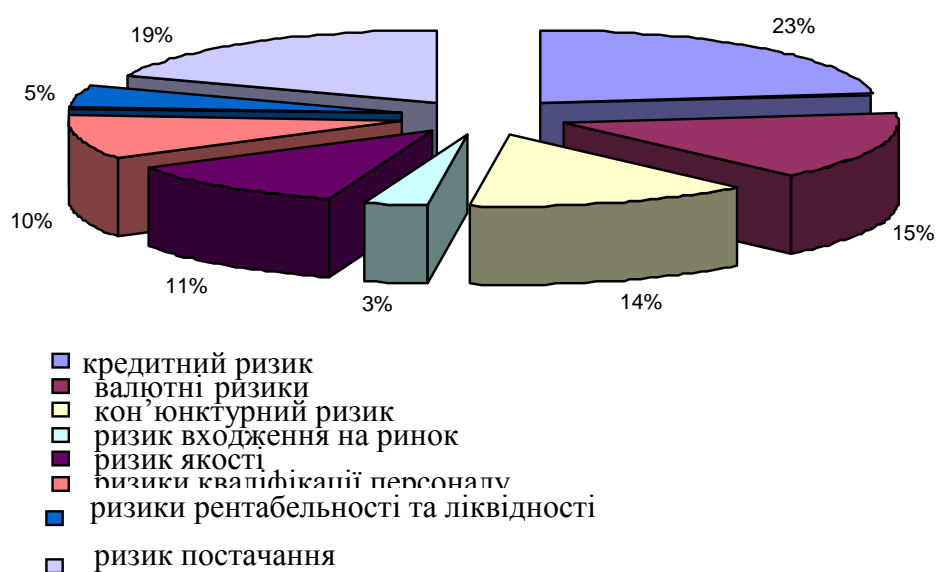

Рис. 2.11 Розподіл ризиків за ймовірністю їх виникнення в сільськогосподарських підприємствах

На другому місці після фінансових ризиків є ризик кваліфікаційний. Часто на новому банку відсутні кваліфіковані фахівці, оскільки банк не володіє достатніми ресурсами для залучення досвідчених працівників (конкуренти пропонують таким фахівцям вищий рівень заробітної плати та задоволення їхніх потреб на вищому рівні) і змушене самотійно готувати та навчати працівників, чи банк функціонує у новій галузі, у новому бізнес-сегменті, а на ринку праці немає працівників відповідної кваліфікації чи з необхідними знаннями.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ МІНІМІЗАЦІЇ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

3.1 Вдосконалення системи інформаційного забезпечення оцінки ризиків підприємства

Кожне підприємство для отримання необхідної інформації, необхідної в процесі управління, вводить додатковий елемент обліку, так званий управлінський облік, що є інформаційною системою, заснованою на внутрішніх нормативних актах і використовується виключно для потреб даного підприємства. Його метою є виявлення порушень у роботі підприємства (інформаційно-контрольна функція), у тому числі помилок у прийнятті рішень, зловживань, поганого управління та підтримки процесів прийняття рішень.

У випадках спрощених форм реєстрації бізнесу доступ до важливої інформації, необхідної в процесах управління, суттєво обмежено та дозволяє проводити лише аналіз залишків. Достовірність інформації системи бухгалтерського обліку є важливим фактором, що дозволяє провести належний аналіз фінансового стану суб'єкта господарювання та є основою оцінки ризиків. Без додаткової документації, що зберігається виключно для потреб підприємства, неможливо ретельно аналізувати фінансову ситуацію та контролювати ризики. На жаль, використання креативного обліку у фінансових книгах та звітності у позитивному та негативному сенсі спотворює реальну картину становища економічного суб'єкта та вводить в оману менеджерів, інвесторів, банки тощо. Основна мета кожного підприємства – досягнення максимального ефекту своєї діяльності (отримання прибутку, максимізація його вартості). Однак ідеального середовища, яке б дозволило підприємствам працювати вільно, не існує. Завжди існує певна невизначеність та ризик недосягнення запланованих результатів та цілей.

Ризик є незмінним елементом кожного підприємства і охоплює майже всі сфери діяльності підприємства, тобто ресурси: матеріальні, фінансові,

нематеріальні, людські, правові, і навіть відповідальність рішення у процесі управління [46]. Воно існує через непередбачуваність майбутніх подій. Наслідки такої події мають фінансові наслідки. Наслідки ризику можуть вплинути успіх чи невдачу підприємства. Наслідки ризику може бути як негативними, і позитивними.

Слід зазначити, більшість підприємств немає розроблених стратегій і впроваджують стандартизовані системи управління ризиками, а рішення приймаються з урахуванням особливого підходу.

Сільськогосподарські не великі за розмірами підприємства, як правило, більш схильні до внутрішніх і зовнішніх ризиків, ніж великі, а фактори ризику різні за своєю природою і мають різну ймовірність виникнення. Керівництво підприємств може використовувати такі стратегії:

- підтримка ризику - підтримка фінансових резервів у відповідному обсязі для покриття збитків, спричинених ризиком. Це означає рівень прийнятного ризику, моніторинг та оцінку цього рівня, а також самофінансування ризику;

- уникнення або пом'якшення ризику – обмеження можливості втрат, превентивні дії, які мінімізують негативні наслідки ризику;

- передача ризику – передача частини ризику спеціалізованим підприємствам або людям відповідного фаху (аутсорсинг, страхування) [37].

На великих підприємствах інша ситуація; хоча вони не завжди оцінюють роль систем управління ризиками, їхній якісний рівень управління ризиками значно вищий. Поступово намагаються надати значення використанню професійних інструментів управління ризиками.

На основі аналізу доходів та витрат можна виділити фактори ризику для всієї діяльності, які А. Карманська [24] розділила на три групи (див.табл. 3.1)

Таблиця 3.1 Фактори ризику, визначені на основі доходів і витрат суб'єкта господарювання

Вид ризику	Чинники ризику
Ризик, пов'язаний з фінансово-інвестиційною діяльністю	<p align="center">Це чинники, пов'язані з:</p> <ul style="list-style-type: none"> - політика прогнозування ефективності та оцінка інвестиційних проектів - стратегія управління фінансовими активами - прийнята стратегія придбання акцій та використання сторонніх джерел фінансування.
Ризик, пов'язаний з операційною діяльністю	<p align="center">Це чинники, пов'язані з:</p> <ul style="list-style-type: none"> - прийнята стратегія та маркетингова політика - організація виконання оперативних завдань - прийняті методи створення та підтримки матеріально-економічного потенціалу - управління операційними активами та пасивами - прийнята організація закупівельно-збутової логістики
Ризик, пов'язаний із загальною господарською діяльністю	<p align="center">Це чинники:</p> <ul style="list-style-type: none"> - внаслідок вибору організаційно-правової форми підприємницької діяльності; - пов'язані з прийнятою концепцією управління людським капіталом; - пов'язані з прийнятою концепцією управління бізнесом; - пов'язані з балансом і фіскальною політикою; - пов'язані з організацією та функціонуванням системи контролю та внутрішнього аудиту; - пов'язані з організацією системи бухгалтерського обліку; - пов'язані з прийнятою концепцією розвитку суб'єкта; - пов'язані з організацією системи бюджетування та контролю.

*Джерело: побудовано на основі вивчення праць вітчизняних вчених [41,43]

Зокрема, подання економічного ризику у фінансовій звітності в окремих його елементах має обмеження. Не всі ризики можна виявити без додаткового аналізу чи звітності. На жаль, слід зазначити, що, не проникаючи у внутрішню систему обліку, користувач інформації, що міститься у фінансовій звітності, може лише виявити фактори ризику в дуже широкому значенні, які можуть мати місце, а можуть і не мати місця насправді. Наприклад, аналіз балансу виявляє лише ті категорії балансу, які є особливо вразливими до ризику (див. табл. 3.2).

Таблиця 3.2 Приклади конкретних ризиків і де їх ідентифікувати в балансі підприємства

Статті балансу та видів ризиків	Основні засоби	Оборотні активи	Сторонній капітал	Власний капітал
Операційний ризик	Операційні активи Оборотні активи			
	Основні засоби Оборотні засоби			
Ризик ліквідності	Оборотні засоби Основні засоби			
		Короткострокові зобов'язання Оборотні активи		
Ризик прибутковості				Власний капітал
	Активи			Чистий дохід
Ринковий ризик				
Ризик зміни ціни	Резерв переоцінки Активи Зобов'язання			
Валютний ризик	Дебіторська заборгованість Основні засоби, що будуються Інвестиції Зобов'язання			
Процентний ризик	Дебіторська заборгованість Основні засоби, що будуються Зобов'язання Інвестиції			

*Джерело: побудовано на основі вивчення праць вітчизняних вчених [31,37]

На сьогодні основним показником, який використовується для обґрунтування впливу ризиків на зміну показників виробничої діяльності підприємства та формування його політики щодо їх управління, це рівень ризику.

Залежно від впливу ризику на фінансове становище підприємства розрізняють критичні ризики, допустимі та катастрофічні ризики (див. табл. 3.3).

Таблиця 3.3 Характеристики ризику впливу на фінансовий стан підприємства

Рівень ризику	Вплив на фінансовий стан підприємства та вартість капіталу.
Критичний ризик	Вплив визначається як великий і характеризується фінансовими втратами в розмірі очікуваної суми доходу від реалізації та зменшенням початкової вартості активів, що призводить до втрати частини власного капіталу і, як наслідок, зниження фінансової стійкості підприємства
Допустимий ризик	Вплив визначається як невеликий і характеризується втратою частини очікуваного прибутку та зниженням корисності активів.
Катастрофічний ризик	Вплив визначається як катастрофічний і характеризується збитками (збитками), що перевищують власний капітал підприємства.

Рівень ризику характеризується сукупністю двох факторів: ймовірності виникнення ризику, що потребує експертної оцінки, та сили збитку, що потребує кількісної оцінки. У таблиці 3.4 наведено приклади взаємозв'язку між факторами ризику та елементами аналізу беззбитковості. Рівень ризику підприємств характеризується сукупністю двох чинників: сили збитку, що потребує кількісної оцінки та ймовірності виникнення ризику, що потребує експертної оцінки.

Таблиця 3.4 Зв'язок між чинниками бізнес-ризиків та елементами аналізу беззбитковості

Вплив на елемент аналізу беззбитковості	Фактор ризику
Зниження маржинального доходу	Нерегулярність поставок сировини
Зменшення грошової виручки у складі доходу від продаж	Затримки платежів від клієнтів
Збільшення змінних витрат на виробництво	Дефіцит продукції (зростання втрат від браку)
Збільшення змінних витрат через збільшення вартості сировини	Закупівля бракованої сировини
Зниження маржинального доходу	Зниження обсягів продажів
Збільшення постійних витрат підприємства	Розкрадання та псування готової продукції та сировини на складах, використання застарілого програмного забезпечення
Зменшення грошових надходжень у складі виручки від продаж	Затримки платежів з клієнтів, Неплатоспроможність боржників

*Джерело: побудовано на основі вивчення праць вітчизняних вчених [22,41]

Такий самий поріг (10%) був встановлений для зміни чинників ризику з метою визначення пріоритетності їхнього впливу, а також були внесені інші зміни.

На заключному етапі було визначено остаточний ранг ризику (див.табл. 3.5), на основі якого було створено систему захисту, яка є основою стратегії управління ризиками в бізнесі.

Таблиця 3.5 Сукупна оцінка пріоритетності ризиків в підприємствах

Фактор ризику	Загальний ранг рівня ризику	Ранг ризику за розміром збитку (орієнтовна оцінка) (табл. 5)	Ранг ризику за ймовірністю виникнення (експертна оцінка) (табл. 3)	Сума рангів
Ритмічність поставок сировини	2	3	1	4
Закупівля бракованої сировини та не закінчених продуктів	3	2	3	5
Затримки платежів від клієнтів	1	1	2	3
Дефіцит виробництва	1	2	1	3
Зменшення продажів в результаті конкуренції або неефективного управління продажами	4	3	3	6
Затримки платежів з боку клієнтів, неплатоспроможність боржників (списання дебіторської заборгованості)	2	1	3	4
Розкрадання та псування готової продукції та сировини на складах	4	4	2	6

Результати оцінки щодо ваги ризику (див. табл. 3.5) свідчать, що на результати підприємницької діяльності та її ведення значною мірою впливають два види ризику: та низька платіжна дисципліна та підвищення ефективності виробництва. Тому, за експертними оцінками, пріоритетом є надійна політика співпраці з постачальниками сировини та матеріалів, щоб уникнути збоїв у ритмі постачання.

Головним пріоритетом підприємства є розробка політики щодо управління ризиками, пов'язаними з його діяльністю, та пріоритизація впровадження підходів до управління реалізацією продукції та відходами. Це вимагає координації подібних ризиків та підходів до їх нейтралізації, як показано в таблиці 3.6.

Таблиця 3.6 Рейтинг заходів щодо протидії ризикам діяльності підприємств

Вид ризику	Загальний ранг рівня ризику	Середньозважене значення рангу по групах	Заходи з управління ризиками	Ранг групи діяльності
Застаріле програмне забезпечення	6	6	Ігнорувати	4
Дефіцит виробництва	1	2,67	Заходи з управління якістю продукції	2
Розкрадання та псування готової продукції та сировини на складах	4			
Закупівля бракованої сировини та напівфабрикатів	3			
Збої у виробничому процесі через нерегулярне постачання сировини	2	3,67	Маркетингові та логістичні заходи	3
Зменшення продажів в результаті конкуренції або неефективного управління продажами	4			
Невідповідність виробленої продукції попиту	5			
Затримки платежів від клієнтів	1	1,5	Заходи з управління платіжною дисципліною	1
Неплатоспроможність боржників	2			

*Джерело: побудовано на основі вивчення праць вітчизняних вчених [17,19]

Пріоритет реалізації захисних підходів визначається з середнього рангу цієї групи ризику. Вищим (першим) рангом запобіжних заходів є група ризику із найнижчим середнім рангом. У той же час, вливаючи на групу ризиків самого середнього рангу та найменш значущого, тому його можна не брати до уваги.

3.2. Вдосконалення впроваджуваних методів управління ризиками

Отже, політика управління бізнес-ризиками може розроблятися та складатися з відмови від тих видів діяльності, які містять значний ризик; тому основні заходи слід спрямувати на усунення конкретних ризиків (наприклад, заміна партнерів чи підрядчиків через ризик порушення договірних зобов'язань). За наявності ризику зниження якості продукції керівництво має передати відповідальність за прояв ризику з гарантією повного відшкодування витрат за зберігання її ресурсів чи за рахунок їх джерел (резервування, самострахування).

Основними завдання працівників сільськогосподарських підприємств щодо зменшення ризиків можуть бути наступні дії: оцінка якості та ефективності претензійної роботи, потижневий розгляд стану виконання замовлень підприємством, регулярне відстежування показників і коефіцієнтів, що характеризують фінансовий стан підприємства, ухвалення рішення щодо укладенню крупних договорів, по проведенню тендерів для виконання робіт підрядними організаціями на значні постачання матеріалів, устаткування, продукції.

Зважаючи на все, збиткові виробництва отримують компенсацію у відповідності з укладеними угодами самострахування від ризиків, пов'язаних зі зниженням якості продукції чи реалізації ризикових ситуацій. Відповідно, заходи захисту підприємства від ризиків повинні бути компенсаційними і полягати в самострахуванні ризикованих операцій, пов'язаних із ризиковими ситуаціями.

Детальна модель управління ризиками в підприємстві та структурі підприємства представлена на рисунку 3.1.

Рис. 3. 1 Модель ризик-менеджменту в організаційній структурі сільськогосподарських підприємств

*Джерело: побудовано на основі вивчення праць вітчизняних вчених [23,34]

За результатами рейтингової оцінки першочергове спрямування фінансових ресурсів має бути надано заходам прямих фінансових ресурсів необхідно буде

покращити щодо підвищення платіжної дисципліни та покращити взаємодію з клієнтами підприємства, а також покращити платіжну репутацію заходами щодо підвищення відповідальності за якість продукції з точки зору якості продукції, що випускається.

У разі зміни ризиків у майбутньому можуть відбутися зміни: регулярне оновлення показників та коефіцієнтів, що характеризують фінансове становище підприємства; оцінка ефективності рекламційної роботи, похвала рішень про укладення великих контрактів, проведення тендерів виконання підрядних робіт підрядниками за великими проектами, матеріалами, установкам.

Управління ризиками поєднує у собі стратегію та тактику. Стратегія безпосередньо відноситься до того, як координуються витрати для досягнення мети, що забезпечує новий набір принципів та правил для прийняття рішень. Стратегія управління ризиками базується на управлінні ризиком та обирається вищим керівництвом підприємства відповідно до більшої складності підприємства залежно від кінцевих цілей та індивідуальних особливостей. Важливо, що ця стратегія може мати ризикований чи захисний характер. Реалізація тій чи іншій стратегії відбувається у вигляді тактики, тобто. конкретних методів та прийомів досягнення мети у конкретних умовах. Основні принципи, яких слід дотримуватись при реалізації стратегії та тактики управління бізнес-ризиками, систематизовані на малюнку 3.2.

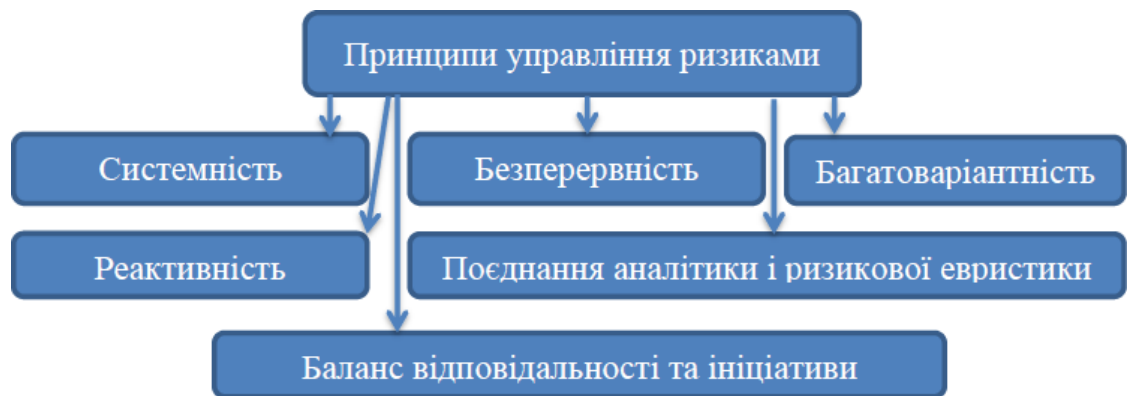

Рис. 3.2. Схема управління ризиками в сільськогосподарських підприємствах

Завдання тактики управління ризиками полягає у виборі оптимального рішення та найбільш підходящих методів та прийомів управління ризиками у конкретній економічній та державній ситуації.

Необхідність реалізації принципу системності пояснюється неможливістю ефективного управління ризиками без координації внутрішніх та зовнішніх зв'язків, під впливом яких воно впливає на функцію бізнес-підприємства. Порушуючи цей принцип відсутність єдиного процесу управління ризиками для підприємства означає, що реалізація кількох підходів, вкладених у обмеження негативного впливу на чинник ризику, не допускає виникнення системного ефекту в результаті реалізації виробничих функцій у підприємстві. Принцип безперервності означає, що аналіз ризиків та пошук методів обмеження негативного впливу на діяльність підприємства мають відбуватися поступово. Необхідність його реалізації впливає з того чинника, що випадкові заходи не можуть обмежити прогрес глобальної економічної стабільності при виході на ринок.

Замкнутість процесу управління ризиками в один процес управління дозволяє забезпечити безперебійне функціонування прямих та оборотних зв'язків, що на практиці проявляється у безперервному аналізі ризиків, розробці анти ризикових підходів, їх розвитку та коригування.

Принцип різноманітності та багатоваріантності передбачає пошук альтернатив. Це означає, що ризик пов'язаний із альтернативними варіантами пошуку і нейтралізації ризиків. Ретельний аналіз комплексів потенційних дій, а також комплексів варіантів нейтралізації негативних ризиків дозволяє змінити вплив деструктивних чинників на підприємницьку діяльність.

Принцип реактивності свідчить про необхідність адекватного та своєчасного реагування на зовнішні чинники впливу на підприємство. До функцій управління ризиками в підприємстві відносять:

організація - створення системи управління можливими ризиками, розподіл функцій та встановлення зв'язків між підрозділами підприємства та управління ними;

планування, тобто комплекс заходів, спрямованих на постановку цілей та завдань, розробку цілей для їх досягнення. Цей процес зміщує очікування потенційних факторів ризику у бік нейтралізації ризику та визначення сприятливого рівня ризику;

контроль, який полягає у спостереженні за підприємством контролі та аналізі інформації, визначенні фактичного стану об'єкта управління з очікуванням, виявленні та оцінці відмінностей між цими системами;

координація – мета прямої координації дій, що передбачає отримання узгодженої роботи всіма системами управління ризиками підприємства;

регулювання, ситуації та вплив на неї з метою зменшення відмінностей між реальним та очікуваним станами, отримання стійкості підприємства в залежності від заданих параметрів. Процес регулювання передбачає зміну рівня ризику при його відхиленні від очікуваної величини;

порушення проявляється в спонтанному плануванні дій підприємства перед вживанням заходів щодо забезпечення підвищення ефективності системи управління ризиками в цілому.

стимулювання проявляється у спонуканні працівників щодо забезпечення системи управління ризиками в цілому.

В роботі пропонуємо наступний алгоритм самого процесу управління ризиками на сільськогосподарських підприємствах що складаються з наступних етапів (див. рис 3.3).

Вище описана послідовність відображає суть процесу управління ризиками та досягнення основного завдання, спрямованого на досягнення основних цілей щодо управління ризиками - недопущення банкрутства підприємств та збереження прибутку за найменших витрат.

Рис.3.3. Алгоритм управління ризиками в сільськогосподарських підприємствах

*Джерело: побудовано на основі вивчення праць вітчизняних вчених [45, 47]

Більшість рішень щодо відхилення ризиків застосовуються на етапі прийняття рішень. При цьому слід враховувати що:

- уникнення одного з ризиків може призвести до появи інших;
- інколи уникнення можливих ризиків може бути просто неможливо; захист від загроз щодо цивільної відповідальності;
- можливий отриманий прибуток від певної діяльності може значно перевищувати можливі витрати.

Ефективним способом мінімізації загроз є скорочення втрат в підприємстві шляхом поділу (сегрегації ризиків) та об'єднання (комбінації) ризиків. Ціна акції зазвичай стягується за частку активах компанії.

Поділ ризиків, зазвичай, здійснюється за рахунок поділу активів підприємства. Зміст його полягає в максимальному скороченні можливих втрат

за одну ризик-подію, про те при цьому одночасно може зростати число випадків ризику, які можна чи не можна контролювати.

Після вибору оптимальних методів боротьби з окремими ризиками можна сформулювати комплексну стратегію управління всією сукупністю ризиків. На цьому етапі приймається рішення, чи будуть виділені необхідні фінансові та кадрові ресурси, визначаються завдання та розподіляються між менеджерами, проводиться аналіз ринку та проводяться фахові консультації.

Завершальним етапом управління ризиками є моніторинг та адаптація результатів обраної стратегії до нової інформації чи з її врахуванням.

Один із методів управління ризиком для його зниження – слід попередньо перевірити потенційного партнера, з яким планується укласти договір. І тому необхідно оцінити ефективність його функціонування. Тільки після оцінки отриманої інформації можна надати конкретні рекомендації щодо її надійності та платоспроможності. Що стосується різних типів потенційних партнерів, слід звертати увагу на відповідність потенційного партнера вимогам, що висуваються для потенційного партнера для підприємства, одночасно зводячи до мінімуму можливі ризики, вживаючи всіх можливих запобіжних заходів.

Таким чином, ризик непорушення партнером умов щодо договору може бути досягнутий за рахунок таких заходів:

відображення умов про розгляд можливих суперечок між партнерами через арбітражний суд;

відображення в договорі намірів щодо матеріальної відповідальності за відмову від підписаного контракту;

визначення умов договору, в яких обговорюються зазначені правила, згідно з якими сторони можуть вносити зміни;

відображення в контракті умови про штрафні санкції за невиконання будь-якого зобов'язання за укладеним контрактом.

Для подолання ризику загрози неплатоспроможності партнера рекомендується використовувати наступні засоби:

укладання угоди з фінансовою структурою на факторингове обслуговування

можливої дебіторської заборгованості в підприємстві

передбачення умови про чинність контракту після надходження коштів на розрахунковий рахунок виконавця;

використання послуг банку щодо акредитивної форми розрахунків.

Щоб зменшити можливі збитки, рекомендується використання таких методів:

страхування, потім обмін різними видами полісів та договорів страхування;

хеджування, тобто. обмін ф'ючерсними контрактами та опціонами на фондовій біржі;

встановлення різних форм та способів розрахунково-кредитних операцій з метою мінімізації ризику несплати поставки товарів та неотримання товарів в обмін на їх оплату, що зводять до мінімуму ризик неплатежу;

аналіз та прогнозування ринкової ситуації (цін, пропозицій, попиту) на зовнішньому та внутрішньому ринку, планування та своєчасна розробка підходів щодо усунення можливих стрибків, викликаних несприятливими кон'юнктурними змінами на ринку.

Страхування є найбільш поширеним методом управління ризиками в діловій діяльності, оскільки воно просте і, як правило, дешеве. Перестрахування суб'єкта господарювання – захист від фінансової нестачі у разі настання небажаних подій. Економічна сутність страхування полягає у створенні резервного (страхового) фонду, в якому страхова сума для окремого страховика встановлюється рівною набагато меншій сумі накопиченого надлишку та, як наслідок, страхової премії.

Ризиком підприємства можна керувати за допомогою використовуваної формули, яка дозволяє прогнозувати виникнення ризикових ситуацій та вживати заходів щодо зниження чи подолання ризику.

Принципи управління ризиками включають:

оцінка імовірності настання поточного ризику та розміру можливого переказу. Коли ймовірність страхування висока, ризик страхування не є найкращим варіантом захисту, оскільки страхування найбільш ефективно, якщо ймовірність страхового поліса низька, а ймовірність перевищення висока;

бачення ризику, який належать до першочергового вирішення. Найважливішим критерієм виявлення таких ризиків є максимально можливе накопичення збитку по ним;

оцінка передачі ризику у взаємозв'язку між страховою премією та страховою сумою. Збиток від ризику не потрібно приймати, якщо розмір збитку відносно великий у порівнянні з зекономленою премією.

Управління та ризик є взаємозалежними елементами економічної системи. Перше може похідним з другого, особливо наочно це проявилось на початковому етапі економічних перетворень: втрати її керованості та створення ситуації тотального ризику для підприємницької діяльності. Оновлення управління на макрорівні, у свою чергу, вимагає реалізації конструктивного господарського потенціалу ризику на мікрорівні.

В основному управління ризиками на підприємствах відповідає за цілеспрямований пошук і організацію роботи по зниженню ступеня ризику, одержання і збільшення доходу в невизначеній господарській ситуації на нижчому рівні ризику, збереження та збільшення доходів у незначній ситуації. Розглянемо методи, які використовуються у стратегічному управлінні ризиками.

Перший спосіб – усунення чи запобігання ризику. При ризику, пов'язаному із спонтанною дією природних сил, використовувати цей метод неможливо. Слід уникати катастрофічних ризиків, що призводять до витрат, аналогічних чи близьких до розміру власних оборотних коштів. Звісно слід, використовувати найдоступніші методи, що виключають ризик нерентабельності.

Інший метод управління ризиками полягає у заміні неприємного припливу цих та інших факторів на виробничі результати протягом усієї діяльності підприємства. Воно дозволяє вжити всіх можливих попереджувальних заходів: посилення планування, організації та управління технологіями виробництва, створення системи резервних фондів, посилення державного регулювання у цьому процесі; вибір оптимальної виробничої стратегії та стратегії структури підприємства з урахуванням факторів на ринку продукції; розвиток інноваційного маркетингу та диверсифікація виробництва.

Третій метод керування ризиками – трансферт, трансляція. Цей метод реалізується шляхом створення ефективної системи страхування всіх видів ризиків, створення акціонерних товариств (наприклад, підприємств з об'єднаною основною філією) та іншої подібної діяльності.

Найбільш ефективним методом управління ризиками є четвертий метод - оволодіння ризиком. Використовується якщо потенційні витрати невеликі, якщо робиться все можливе для прискорення та зменшення збитку, спричинених впливом обставин, якщо можна чітко визначити шанси на досягнення високих доходів. Щоб піти на ризик, підприємець повинен спиратися на знання економічних, природних та інших законів та закономірностей, на міцну інформаційну основу, на науково розроблену теорію прийняття управлінських рішень і механізм їх реалізації.

На практиці всі прийняті методи управління ризиками засновані та застосовуються у формі введення до контракту визначених застережень. Тому необхідно розробити індивідуальний договір для кожного бізнесу, щоб визначити фінансову доцільність та рівень ризику проекту, а також розмір ризику, який ви можете взяти на себе. Основними методами управління ринковим ризиком є:

- моніторинг ризиків, тобто періодична оцінка потенційних прибутків чи збитків, які можуть виникнути в наслідок негативних змін ситуації на ринку, встановленої динаміки зміни ризиків та аналізу причин цієї зміни;

- обмеження лімітів ризику, що полягає у встановленні лімітів на різні показники ризику, з наступною оперативною переоцінкою таких лімітів;

- диверсифікація активів та зобов'язань шляхом обмеження впливу на один актив з метою зниження залежності від одного джерела ризику;

- аналіз несприятливих сценаріїв (стрес-тести), який служить для виявлення слабких сторін підприємства та розробки планів дій в екстремальних ситуаціях.

Тому створення ефективної системи управління економічними ризиками слід розпочинати з визначення його суті та причин виникнення. Це дозволить менеджерам та банкам зрозуміти природу економічного ризику, а також

розробити оптимальні засоби його пом'якшення з метою підтримки стабільності та стійкості підприємницької діяльності.

До основних методів зниження ризику відносяться страхування, виведення додаткової інформації, резерви, диверсифікація, розподіл ризиків, ліміти, деривативи. У економічній літературі посилюються такі методи, як перевірка ділових партнерів та договорів, бізнес-планування, підбір персоналу підприємств, організація торговельного протекціонізму та ін. Методи зниження ризиків поділяються на внутрішні та зовнішні (див. рис. 3.4).

Рис. 3.4 Методи зниження ступеня ризиків в сільськогосподарських підприємствах

*Джерело: побудовано на основі вивчення праць вітчизняних вчених [5,24]

У виробничо-господарській діяльності підприємства використовують такі поширені інструменти мінімізації ризику: факторинг, інжиніринг, бартер, оренда, лізинг, консалтинг тощо.

Страховання є одним із найбільш розповсюджених і практично універсальних методів зниження ризику. Сутність страхування полягає у передачі страховиком (фізичною чи юридичною особою) страхування страхової компанії (страхової організації) за винагороду (страхову премію). У відповідності з тим, хто уклав договір страхування, за договором страхування (страховий збиток) страховик виплатить усю суму або найчастіше виплатить страховику франшизу. Надлишки, які стягують страхові компанії, називаються «первинними ризиками», а ті, які не покриваються страховкою, називаються «залишковими ризиками».

Існує три напрями страхування: основне майнове страхування, страхування цивільної відповідальності та особисте страхування. Слід зазначити, що це метод має ряд недоліків: насамперед ціна, тобто розмір страхових внесків; відшкодування збитків у грошовій формі, а не у товарно-матеріальній, що не затримує відтворювальний процес.

Важливим методом зниження рівня ризику є отримання додаткової інформації. Отримання нової, достовірної та актуальної інформації про зовнішнє та внутрішнє середовище, що дозволяє швидко та ефективно приймати управлінські рішення. Проте необхідна інформація важкодоступна і дорога. Сьогодні інформація стала товаром, за який підприємства сплачують величезні ціни, щоб мінімізувати ймовірність негативних наслідків та можливі наслідки, і пов'язані з ними можливі збитки. У вартість включаються час, витрачений на її збір, а також плата посередникам, які надають інформаційні послуги. Часто наступні інформаційні продукти не є економічно вигідно купувати через їхню високу вартість, що є одним з основних недоліків способу отримання подальшої інформації. Більше того, потреба в нових, достовірних і актуальних даних як про процеси, що відбуваються в підприємстві, так і про середовище, що змінюється, допоможе забезпечити прийняття оптимальних управлінських рішень. Тому при

отриманні додаткової інформації цінність інформаційної продукції повинна оцінюватися так, щоб різниця між результатами рішень, прийнятих на основі наданої інформації перевищувала, над тими, що могли б бути прийняті без її використання.

Розподіл ризиків передбачає передачу частини відповідальності за надійність та прибуток партнера під час реалізації ризикованого проекту та прийняття ризикованого рішення.

Існує безліч засобів, які можна використовувати для впровадження даних методів. Серед них найчастіше використовуються на практиці це: ф'ючерсні контракти, оренда, земля під здачу, опціони, факторинг, обслуговування, транспорт, заощадження та купівля-продаж, оренда тощо.

Для ефективного застосування цих методів необхідно: визначити повноваження та ролі кожної із сторін, чітко визначити наявні ризики та розподілити їх між партнерами проекту, розробити чітку поетапну програму його реалізації. Для реалізації лімітів необхідно розробити чітку систему лімітів для різних типів потоків, що транспортуються безпосередньо із зовнішнього середовища, а також розуміти можливість зміни налаштувань лімітів. Лімітування це встановлення системи обмежень потоків і застосовується цей метод в основному при продажі, для впровадження лімітування необхідно розробити чітку систему лімітів а також передбачити умови та можливості зміни встановлених обмежень. Перевагою цього методу є простота механізму реалізації, а при застосуванні підприємство збереже обігові кошти та збільшить оборотність коштів.

Резервування полягає у формуванні фондів внаслідок чого створюються запаси сировини, матеріалів встановлюються додаткові джерела фінансування, додаються та встановлюються додаткові потужності, налагоджуються нові канали комунікацій. Цей метод часто називають самострахуванням так як частина резервних (страхових) фондів створюється у підприємстві. Основне в механізмі полягає у визначенні оптимального обсягу запасів, достатніх для покриття можливих збитків.

Диверсифікація передбачає розподіл інвестованих коштів між різними об'єктами інвестування, які не пов'язані безпосередньо один з одним. З використанням цього методу необхідно відбирати об'єкти інвестування з останніх фаз розподілу доходів. Переваги цього методу полягають у забезпеченні більшої стабільності виведення прибутку, постачання сировини, товарно-матеріальних цінностей, виробництва готової продукції тощо. Похідні фінансові інструменти (опціони, ф'ючерси, свопи, форварди тощо) аналогічні страхуванню. Метою є захист від ризиків, що виникають внаслідок змін обмінних курсів, цін на сировинні товари та відсоткові ставки. Щоб успішно торгувати деривативами, вам необхідно знати зміни на ринках, щоб навчитися прогнозувати. Недоліки полягають у зниженні очікуваної віддачі у вигляді недоотриманих прибутків, що дозволяє йому розширити свої плани і тим самим забезпечити стабільність бізнесу.

Деривативи використовуються для захисту від ризиків, які виникають внаслідок зміни курсів валют, товарних цін та процентних ставок. Недоліки методу полягають у тому що результат залежить від точності прогнозування.

Описані вище методи різняться між собою ступенем впливу на зниження ризику в конкретній ситуації, а також витратами, необхідними для їх реалізації. Ці обставини необхідно враховувати, оцінюючи раціональність і ефективність конкретних заходів зі зниження ризику.

На нашу думку, менеджерам слід звернути увагу на наступне: вид ризику, структуру і рівень можливих втрат; ймовірність втрат; фінансовий стан банку; величина банку; схильність менеджерів (банкірів) до ризику; сфера діяльності банку; стратегія ризик-менеджменту; наявність взаємозв'язку з іншими видами ризиків.

Часто саме вид ризику і визначає відповідний метод його зниження, тобто ефективне застосування саме такого методу перевірено практичною діяльністю. Наприклад, для уникнення чи зниження наслідків валютних ризиків доцільно застосовувати деривативи.

Обмеженнями у застосуванні методу є відсутність потенційних партнерів у сфері реалізації проекту або їхня невідповідність меті та завданням; необхідність відмови від частини доходів (прибутку) на користь інших учасників проекту, результатом чого є зростання ризику невикористаних можливостей; проблеми розподілу ролей між партнерами у процесі управління реалізацією проекту; відсутність у партнера ефективних механізмів зниження ризику тощо.

Описані методи відрізняються ступенем вкладу у зниження ризику в конкретній ситуації, а також витратами необхідними для його реалізації. Зазвичай зменшення персоналу супроводжується підвищенням вимог щодо його продуктивного використання. Менеджерам слід підвищити увагу до майбутнього ведення бізнесу: до типу інвестицій, структури та рівня можливих витрат; сумарних витрат; розмір кредитів; стратегії управління ризиками оцінюючи раціональність і ефективність конкретних заходів зі зниження ризику.

Найчастіше кращим методом зниження рівня ризику є сам вид ризику, тому ефективність цього методу перевіряється його практичною ефективністю. Чим більше менеджер схильний до ризику, тим впевненіше і сміливіше він поводитиме себе в умовах ризику.

Якісний аналіз передбачає ідентифікацію ризиків, виявлення джерел і причин їх виникнення, встановлення потенційних зон ризику, виявлення можливих вигод та негативних наслідків від реалізації ризикового рішення.

Економічний ризик є формою прояву загострення і стихійного вирішення протиріч у фінансових відносинах та фінансових системах. Останнє і є глибинною сутністю економічного ризику як економічного, соціального і як правового явища.

Тому, загалом, конкретний метод зниження рівня ризику, менеджер має пам'ятати, що економічний ризик – явище багатофакторне, і комплексно розглядати різні методи та способи мінімізації ризику у системі управління підприємством задля досягнення найефективнішого результату.

3.3 Основні методи нейтралізації економічних ризиків

Поведінка менеджерів у ризикованій ситуації багато в чому схильна до ризику. Йдеться не лише про менеджерів, а й про працівників підприємства. Деякі менеджери приймають ризиковані рішення, інші надають пріоритет діям, пов'язаним з мінімальним ризиком. Зрозуміло, що процес вибору методу мінімізації ризику буде досить активним.

Враховуючи значне збільшення ризикових ситуацій в умовах сучасної кризи, процес формування національної правової бази забезпечує ефективне регулювання фінансових ризиків, а також створення механізму, адекватного поточним реаліям, стає дедалі активнішим та складнішим.

Чіткий аналіз управління ризиками включає виявлення ризиків та його причин, виявлення потенційних областей ризику, виявлення можливих вигод і негативних наслідків, що виникають у результаті реалізації рішення щодо ризику.

Економічний ризик – це форма прояву підвищеного та стихійного збільшення втрат у відтоках та фінансових системах. Основна сутність економічного ризику як економічного, соціального та юридичного суб'єкта залишається незмінною.

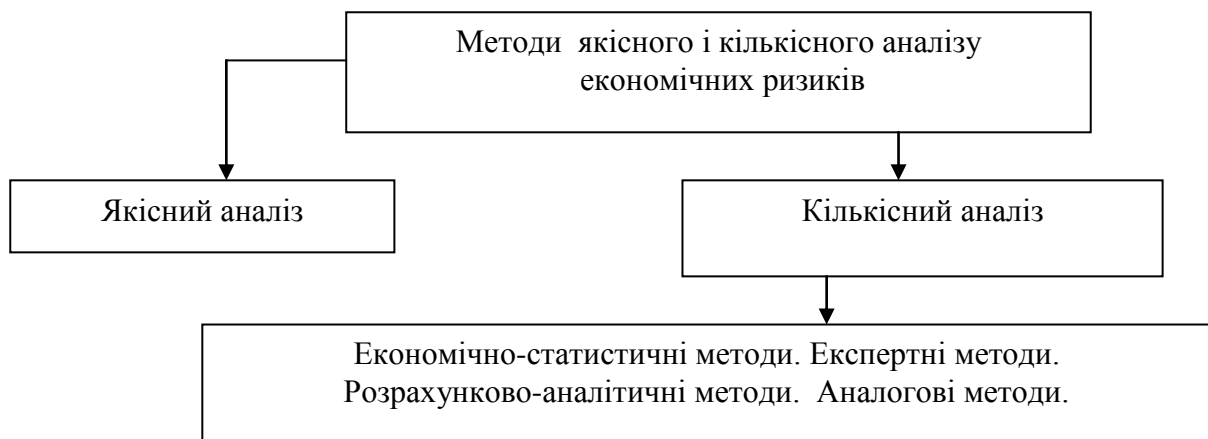

Рис. 3.5 Сукупність методів аналізу економічних ризиків

Основні питання, присвячені нейтралізації ризиків як завершального етапу побудови моделі управління фінансовими ризиками як суб'єкта, означає

теоретичні, методологічні та практичні основи управління фінансовими ризиками на етапі їх нейтралізації, які можна поєднати в наступних групах, зокрема:

встановлення основних цілей нейтралізації ризику та визначення фінансових та правових наслідків цієї нейтралізації;

аналіз диверсифікації та інвестиційних критеріїв щодо обсягу фінансових ризиків, що покриваються суб'єктом управління;

встановлення чітких параметрів для реалізації унікальної стратегії управління ризиками;

важливі концепції нейтралізації ризику та аналіз феномену толерантності;

добровільне страхування, яке нейтралізує фінансовий ризик підприємства;

особливості планування та реалізації стратегій хеджування фінансових ризиків на основі однотипних цінних документів

Нейтралізація економічних ризиків як функціональний організаційний елемент моделі управління економічними ризиками підприємства є фінансово-математичною технологією їх придбання, прийняття та виходу. Цей контроль передбачає управління економічними рішеннями щодо реалізації відповідних підходів фінансового, організаційного чи правового характеру для забезпечення ефективності дій щодо нейтралізації ризиків.

Розроблено модель позиціонування управління економічними ризиками операційної, інвестиційної та фінансової діяльності підприємств у структурі фінансового управління (фінансового менеджменту).

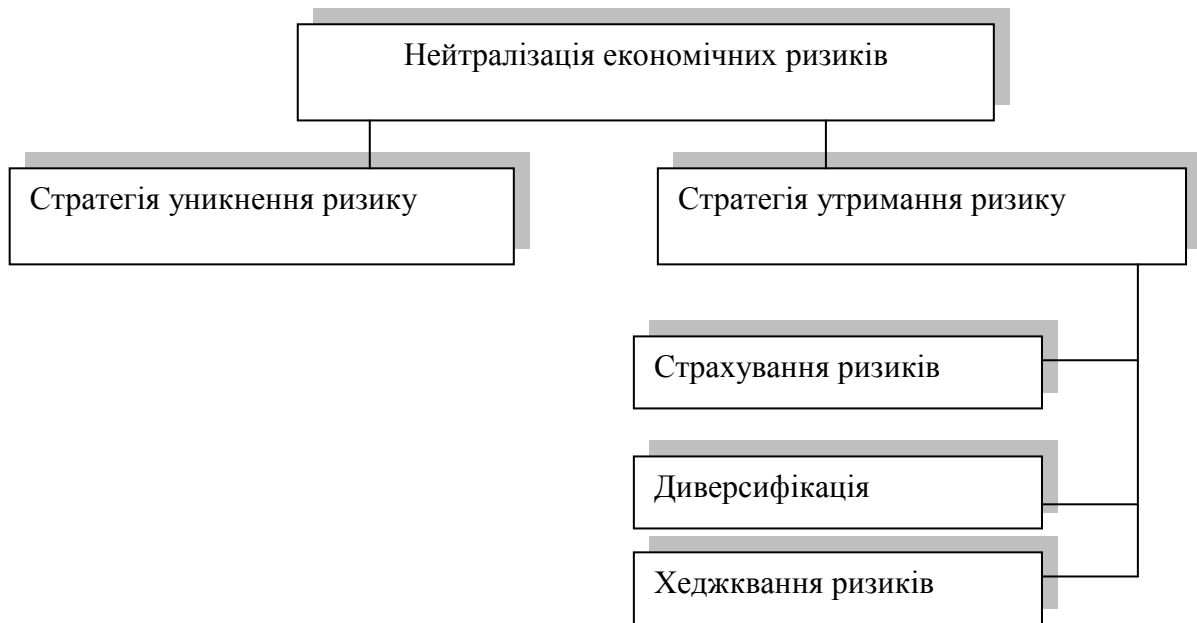

Рис. 3.6 Методи нейтралізації економічних ризиків в сільськогосподарських підприємствах

Нейтралізація економічних ризиків здійснюється на основі цілісної стратегії підприємницького суб'єкта, яка є функціонально-організаційною формою реалізації відповідних підходів у майбутньому до економічних ризиків підприємства.

Загалом у сумі основних стратегій нейтралізації економічних ризиків, які найчастіше суперечать сучасній практиці підприємницьких фінансів, прийнято бачити дві альтернативні форми: унікальну стратегію контролю ризику чи стратегія зниження ризиків. (див.рис. 3. 7 .)

Рис. 3.7. Типова базова структура моделі управління економічними ризиками підприємства

Будь-яка стратегія нейтралізації економічних ризиків суб'єкта господарювання включає в себе принаймні один (або кілька) методів нейтралізації ризиків як сукупність конкретних фінансово-математичних методик, технологій, способів та прийомів обґрунтування управлінських фінансових рішень щодо реалізації превентивних заходів економічного, організаційного або правового характеру з метою забезпечення співставлення результативності господарської операції суб'єкта господарювання із відповідним рівнем економічного ризику. Загалом, у сукупності таких методів нейтралізації економічних ризиків можна виділити кілька основних, у тому числі: страхування економічних ризиків; диверсифікація економічних ризиків; хеджування фінансових ризиків на основі похідних цінних паперів.

Визначаючи особливості стратегії утримання економічних ризиків, постає питання щодо рівня економічного ризику, який приймається на утримання суб'єктом господарювання, а також доцільність такого утримання. Для дослідження даної проблеми використовуються поняття толерантності ризику як форма виміру (якісного або кількісного) співвідношення між рівнем цільового показника (як правило, величини прибутку) та рівнем фінансового ризику, що пов'язаний із його досягненням.

Нейтралізація ризиків має здійснюватися із дотриманням сукупності певних критеріїв та принципів, серед яких необхідно виділити такі як:

інформаційна достовірність, яка передбачає своєчасне та повне представлення економічної інформації, необхідної для адекватної нейтралізації економічного ризику;

адекватність як форма обґрунтованого використання методу нейтралізації економічного ризику відповідно до його базових характеристик;

ефективність нейтралізації ризику шляхом максимального попередження (мінімізації) потенційних негативних наслідків, ймовірність настання яких визначається економічним ризиком, у просторі та часі (наприклад, попередження збитків або збільшення затрат суб'єкта господарювання);

інші принципи, які визначаються специфікою моделі управління економічними ризиками та основними цілями фінансового менеджменту.

Таким чином, на основі визначених вище принципів та критеріїв нейтралізації економічних ризиків можна обґрунтувати основні цілі та завдання такої нейтралізації, що є типовими для моделі управління економічними ризиками суб'єктів господарювання в умовах невизначеності ринкового середовища. Такі цілі і завдання можуть передбачати досягнення наступних ефектів, у тому числі:

- розробка та обґрунтування загальної стратегії нейтралізації економічних ризиків;

- стратегії нейтралізації конкретного виду ризику;

- інформаційне та методологічне забезпечення прийняття управлінських економічних рішень в рамках інших функціонально - організаційних блоків, у тому числі шляхом розробки альтернативних сценаріїв розвитку підприємства та оцінки ймовірності їх виконання;

- координація та інтеграція з антикризовим фінансовими управлінням суб'єктом господарювання з методом попередження неплатоспроможності, формування фінансової кризи та банкрутства суб'єкта господарювання та ряд інших.

Забезпечення нейтралізації економічних ризиків суб'єкта господарювання на основі стратегії уникнення ризику передбачає прийняття управлінських рішень на основі порівняльного аналізу економічно-математичних моделей альтернативних сценаріїв (наприклад, різних варіантів здійснення окремої господарської операції) з метою визначення безризикового сценарію із наступним прийняттям його у якості основного. Однак слід відмітити, що існування безризикового сценарію здійснення тієї чи іншої господарської операції в умовах невизначеності ринкового середовища виглядає досить проблематичним, у зв'язку з чим прийнято говорити про відносну безризиковість.

Активна стратегія нейтралізації економічних ризиків на противагу пасивній стратегії (стратегії уникнення ризиків) основі сукупності спеціальних методів та фінансових технологій, зокрема: диверсифікація економічних ризиків;

хеджування фінансових ризиків та, безпосередньо, страхування фінансових ризиків, в межах чого можна виділити: самострахування; комерційного страхування (страхування фінансових ризиків із залученням страхових підприємств).

Кожна стратегія нейтралізації економічного ризику включає один (або кілька) методів нейтралізації ризику як сукупність конкретних прийомів, технологій, фінансово-математичних методів, пов'язаних із організацією управління фінансовими рішеннями з метою реалізації превентивних підходів економічної діяльності, організаційного чи правового характеру, у спосіб, що забезпечує ефективність діяльності підприємства від вихідного рівня економічного ризику. Загалом серед таких методів нейтралізації економічного ризику можна виділити кілька основних, у тому числі: страхування економічного ризику; диверсифікація економічних ризиків; хеджування фінансових ризиків з урахуванням поточних цінних паперів.

Важливо відзначити, що особливістю стратегії зниження економічного ризику є фінансування, що дорівнює економічному ризику, який приймає підприємство і тривалість такого обмеження. Нейтралізація ризику може бути результатом додаткового набору критеріїв та принципів, які включають:

інформаційну достовірність, що забезпечує поточну та зовні представлену економічну інформацію, необхідну для відповідної нейтралізації економічних ризиків;

адекватність форми впливу використану методом нейтралізації економічного ризику відповідає його основним особливостям;

ефективність нейтралізації ризику, максимальне запобігання (мінімізація) потенційних негативних наслідків, виникнення яких свідчить про економічний ризик загалом та поодиначо;

Інші принципи визначаються конкретною моделлю управління економічними ризиками та основними завданнями фінансового менеджменту в підприємстві. Таким чином, виходячи з найважливіших принципів та критеріїв нейтралізації економічних ризиків, можна сформулювати основу для цілей такої

нейтралізації, характерну для моделі управління економічними ризиками. Такі цілі та завдання можуть призвести до подальших результатів, включаючи:

- розробку та розвиток глобальної стратегії нейтралізації економічних ризиків;

- стратегії нейтралізації конкретного типу ризику;

- інформаційно-методичне забезпечення прийняття управлінських економічних рішень у рамках інших функціональних та організаційних блоків, включаючи метод розробки альтернативних сценаріїв розвитку підприємств та оцінки ситуації;

- координація та інтеграція з антикризовим фінансовим управлінням, методика прогнозування неплатоспроможності, виникнення фінансової кризи та банкрутства та низка інших.

Щоб забезпечити нейтралізацію економічних ризиків суб'єкта, на основі вивчення стратегії ризику змінюючи процес прийняття управлінських рішень на основі ретельного аналізу економіко-математичних моделей альтернативних сценаріїв шляхом відокремлення безризикового сценарію від його прямих наслідків.

Існує активна стратегія нейтралізації економічних ризиків на відміну від пасивної стратегії (стратегії уникнення ризиків), заснованої на поєднанні спеціальних методів та фінансових технологій, що включають: диверсифікацію економічних ризиків; забезпечення фінансових ризиків, і навіть безпосереднє страхування фінансових ризиків, зокрема: самострахування; комерційне страхування (страхування фінансових ризиків з допомогою доходів страхових компаній).

Основні методи моделі управління економічними ризиками операційної, інвестиційної та фінансової діяльності підприємств зображені у таблиці 3.3.

Таблиця 3.3 Методи економічного менеджменту що сприяють зменшенню економічного ризику

Ознака	Заходи їх реалізації
Хеджування (механізм нейтралізації економічних ризиків)	Хеджування з використанням ф'ючерсних контрактів. Хеджування з використанням операції „своп". Хеджування з використанням опціонів.
Система внутрішнього механізму нейтралізації економічних ризиків	Відмовлення від здійснення фінансових операцій, рівень ризику по яких надмірно високий. Відмовлення від надмірного використання оборотних активів у низьколіквідних формах. Відмовлення від використання у високих обсягах позикового капіталу. Відмовлення від використання тимчасово вільних грошових активів у короткострокових фінансових вкладеннях.
Формування і реалізація політики управління економічними ризиками	Ідентифікація окремих видів ризиків, зв'язаних з фінансовою діяльністю підприємства. Вибір і використання відповідних методів оцінки імовірності настання ризикової події по окремих видах фінансових ризиків. Оцінка широти і вірогідності інформації, необхідної для визначення рівня фінансових ризиків Визначення розміру можливих фінансових втрат при настанні ризикової події по окремих видах фінансових ризиків. Дослідження факторів, що впливають на рівень фінансових ризиків підприємства. Вибір і використання внутрішніх механізмів нейтралізації негативних наслідків окремих видів фінансових ризиків. Установлення гранично припустимого рівня фінансових ризиків по окремих фінансових операціях і видах фінансової діяльності.
Лімітування концентрації ризику	Мінімальний розмір (питома вага) активів у високоліквідній формі. Граничний розмір (питома вага) позикових коштів, що використовуваних у господарській діяльності. Максимальний розмір товарного (комерційного) або споживчого кредиту, наданого одному покупцеві. Максимальний розмір вкладення коштів у цінні папери одного емітента. Максимальний розмір депозитного внеску, розташовуваного в одному банку.
Розподіл ризиків	Розподіл ризику між учасниками інвестиційного проекту. Розподіл ризику між учасниками лізингової операції. Розподіл ризику між підприємством і постачальниками сировини і матеріалів. Розподіл ризику між учасниками факторингової (форфейтингової) операції.
Диверсифікованість.	Диверсифікованість видів фінансової діяльності. Диверсифікованість депозитного портфеля. Диверсифікованість валютного портфеля підприємства. Диверсифікованість кредитного портфеля. Диверсифікованість програми реального інвестування. Диверсифікованість портфеля цінних паперів.
Самострахування (внутрішнє страхування)	Формування резервних сум фінансових ресурсів у системі бюджетів. Формування резервного (страхового) фонду підприємства. Формування системи страхових запасів матеріальних і фінансових ресурсів Формування цільових резервних фондів.

*Джерело: побудовано на основі вивчення праць вітчизняних вчених [15, 24]

Резервний капітал підприємства представлений як одна з форм капітального фонду, метою якого є покриття будь-яких майбутніх потенційних надлишків від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності підприємств, що виникає в результаті поєднання об'єктивних та суб'єктивних факторів.

Особливості формування та розміщення резервного капіталу залежать від суб'єкта власності та визначаються його статутними документами, що захищають відповідні фонди. До речі, резервний капітал має суто цільовий характер і може бути використаний у наступних цілях, у тому числі: для покриття виробничої діяльності підприємства; погашення боргів після ліквідації підприємства; виплати дивідендів із корпоративних прав; інші цілі, передбачені статутними документами та нормативними правовими актами.

Особливо прямим підходом до управління ризиками підприємства (частковою їх нейтралізацією), прийнятими підприємством, є диверсифікація ризиків - фінансово-математична модель оптимізації управління фінансовими рішеннями шляхом зміни сукупного фінансового ризику за різними характеристиками.

На основі аналізу основних методів нейтралізації економічних ризиків можна зробити висновок, що важлива стратегічна пряма економічна політика країни може призвести до фрагментації антикризових підходів та створення достатніх побоювань щодо їх резервів, які необхідні для запобігання ситуації кризи та пом'якшення негативних наслідків економічних ризиків. У результаті можна говорити про створення спеціалізованого фонду страхових резервів підприємств тобто спеціалізованого фонду страхування економічних ризиків та визначати його правовий статус.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Ризики є багатогранними як у країнах, що розвиваються, так і в розвинених країнах. Економічна ситуація в країні також може визначати ризики, з якими можуть зіткнутися країни. У роботі було проведено наукометричний аналіз напряму досліджень управління ризиками. ризик- менеджмент є в першу чергу особливою культурою в підприємства, «підходом» до прийняття рішень, тобто ментальною моделлю, або моделлю поведінки, що починається з найвищого керівництва та поступово транслюється на усі організаційні рівні через встановлення керівництвом ряду вимог з надання звітності по ризикам. Чим нижче організаційний рівень, тим вище значення застосування різних інструментів ризик-менеджменту, так як управління ризиками починається з прийняття рішень у процесі здійснення первинних господарських операцій.

Підсумовуючи усе вищесказане, перш за все слід зазначити, що тема роботи є достатньо актуальною. Адже на сьогоднішній день середовище існування будь-якого суб'єкту господарювання є надзвичайно мінливим, не завжди прогнозованим тощо.

В даній роботі було детально опрацьовано значний перелік літературних джерел та нормативно-правової бази, що дало змогу ефективно викристалізувати для себе поняття ризиків у виробничій діяльності, їхні види, причини виникнення, способи зниження їхнього рівня, а також управління ними.

В ході роботи були виявлені проблеми управління ризиком, а саме проблеми обмежених коштів, матеріального та технічного забезпечення, проблеми низки зовнішньоекономічних ризиків: валютних, економічних, виходу на зовнішні ринки тощо. Для розв'язання даних проблем були запропоновані шляхи їх розв'язання, а саме формування стратегії ризик менеджменту з метою підвищення рівня управління ризиком та зниження негативних наслідків, які настають як результат виникнення зовнішньоекономічних ризиків. Крім того стратегія дасть змогу не лише мінімізувати проблеми управління ризиками, а й зацікавити іноземних партнерів та споживачів із розвинених країн, з метою

залучення нових закордонних інвестицій для здійснення спільної діяльності, інноваційних розробок та актуальних, економічно вигідних проектів.

З метою управління ризиком застосовуються наступні засоби: встановлення лімітів на суму конкретної угоди щодо купівлі або продажу, якщо вона укладається на умовах, за яких результат її проведення залежить від коливання ринкових цін, встановлення ліміту на загальний розмір валютної позиції, встановлення ліміту на сукупний розмір інвестиційного портфеля, моніторинг ризику, що являє собою періодичне здійснення оцінок потенційних збитків, які можуть виникнути внаслідок негативних змін в ринкових умовах, визначення динаміки зміни ризику, а також аналіз причин його зміни; лімітування ризику, тобто встановлення ліміту на різні показники ризику, з наступною оперативною переоцінкою таких лімітів; диверсифікованість активів і пасивів з метою зниження залежності від одного джерела ризику; аналіз несприятливих сценаріїв, який здійснюється для визначення слабких місць і розробки планів дій в екстремальних ситуаціях; страхування, отримання додаткової інформації, розподіл ризику, лімітування, резервування. В економічній літературі виокремлюють ще такі методи, як перевірка партнерів з бізнесу та умов укладання контрактів, бізнес-планування, добір персоналу підприємства, організація захисту комерційної таємниці. Виокремлення тих чи інших методів попередження і зниження ризику залежить насамперед від ідентифікації ризиків, класифікації та здійснення моніторингу у різних сферах діяльності, виявлення суттєвих і несуттєвими, а також використання різних методик для аналізу ризику.

Методи зменшення економічного ризику, які рекомендуємо використовувати у підприємстві; забезпечення незалежної оцінки роботи, адекватної угоди; забезпечення (застава, фінансова порука); постійний аналіз економічного стану і надходжень на поточні рахунки; моніторинг ризику.

Основними методами управління ризиком є: моніторинг ризику, що являє собою періодичне здійснення оцінок потенційних збитків, які можуть виникнути внаслідок негативних змін в ринкових умовах, визначення динаміки зміни ризику, а також аналіз причин його зміни; лімітування ризику, тобто встановлення ліміту

на різні показники ризику, з наступною оперативною переоцінкою таких лімітів; диверсифікованість активів і пасивів з метою зниження залежності від одного джерела ризику; аналіз несприятливих сценаріїв (стрес-тестинг), який здійснюється для визначення слабких місць і розробки планів дій в екстремальних ситуаціях.

До основних методів зниження ризиків належать: страхування, отримання додаткової інформації, розподіл ризику, лімітування, резервування. В економічній літературі виокремлюють ще такі методи, як перевірка партнерів з бізнесу та умов укладання контрактів, бізнес-планування, добір персоналу підприємства, організація захисту комерційної таємниці.

Отже, формування ефективної системи управління з урахуванням економічного ризику необхідно розпочати з визначення його суті та причин виникнення. Це дасть змогу менеджерам зрозуміти природу ризику, а отже, обрати оптимальні засоби для його зниження чи уникнення, тобто підвищити стабільність і стійкість діяльності підприємства.

Резервами збільшення прибутковості можуть бути: підвищення ефективності діяльності підприємства по збуту продукції. Перш за все, необхідно більше уваги приділяти підвищенню швидкості руху оборотних коштів, скороченню усіх видів запасів, домагатися максимально швидкого просування готових виробів від виробника до споживача; збільшення обсягу виробництва продукції, що випускається за рахунок більш повного використання виробничих потужностей підприємства; скорочення витрат на виробництво за рахунок підвищення рівня продуктивності праці, економічного використання сировини, матеріалів, палива, електроенергії, обладнання; усунення причини виникнення перевитрат економічних ресурсів на управлінські і комерційні цілі; застосування найсучасніших механізованих і автоматизованих засобів для виробництва продукції; здійснення ефективної цінової політики, диференційованої по відношенню до окремих категорій покупців; суворе дотримання укладених договорів на поставку продукції; проведення масштабної і ефективної політики в області підготовки персоналу, що являє собою особливу форму вкладення

капіталу; зниження собівартості продукції; підвищення ціни реалізації за умови підвищення якості продукції; розширення експорту.

Мінімізація ризику складається з декількох складових: ціноутворення на продукти, контролю за встановленими лімітами на показники чистої процентної маржі, чистого процентного спреду, частки процентних доходів в структурі доходів у, обмеження коефіцієнту ризику, розрахованого на основі оцінки різниці між активами і зобов'язаннями, чутливими до зміни процентних ставок.

Управління внутрішніми економічними ризиками здійснюється на основі розробки і впровадження внутрішніх правил здійснення операцій, дотримання принципів розмежування меж повноважень та відповідальності, підтримання взаємоузгодженої системи лімітування операцій, забезпечення послідуєчого контролю банківських операцій, належного підбору та підготовки кваліфікованого персоналу, автоматизації івських процесів, технологій та систем захисту інформації, створення резервних та дублюючих систем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Баєва О. В. Основи менеджменту : практикум. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 522 с.
2. Балабанова Л. В., Сардак О. В. Управління персоналом : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 468 с.
3. Батюк Б. Б., Гірняк К. М. Управління персоналом : навч. посіб. Львів : СПОЛОМ, 2014. 194 с.
4. Блага Н. В. Менеджмент : навч. посіб. для студентів. Львів : ЛігаПрес, 2013. 156 с.
5. Бланк І. А. Управління підприємством : навч. Посіб. Київ : Єльга, Ніка-Центр, 2016. 672 с.
6. Бойченко В. С. Особливості мотивації персоналу в фінансовій установі (на прикладі АТ КБ «Приват»). *Економічний вісник Донбасу*. 2014. № 3. С. 171-174.
7. Бондар В. В. Гармонізації системи мотивації підприємств : *Вісник Сумського НАУ Серія «Економіка і менеджмент»*. 2012. № 11 (54). С. 100-105.
8. Брич, В. Я. Теоретичні аспекти розвитку персоналу : *Вісник Хмельницького національного університету*. 2014. № 5. т. 2. С. 13-16.
9. Вачевський М. В., Долішний М. І., Скотний В. Г. Менеджмент для керівника : монографія. Стрий : Просвіта, 2013. 139с.
10. Василенко В. О., Шостка В. І., Клейменов О. М. Ситуаційний менеджмент : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Центр навч.л-ри, 2015. 372с.
11. Василенко В. А., Ткаченко Т. І. Стратегічне управління : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2013. С. 77-80.
12. Васюренко О. В. Економічний аналіз діяльності підприємств : навч. посіб. Київ : Знання, 2016. 463 с.
13. Виноградський М. Д. Управління персоналом : навч. посібник. Київ : Центр навч. л - ри, 2010. 501 с.
14. Виноградський М. Д., Виноградська А. М., Шканова О. М. Управління персоналом. 2-ге видання : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2017.

502 с.

15. Гетьман О. О. Економічна діагностика: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Центр навчальної літератури, 2018. 317 с.
16. Гончарук А. Г. Формування механізму управління ефективністю підприємства : автореф. дис. д-ра. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами». Одеса, 2010. 37 с.
17. Головченко О. М. Формування механізму стабільного розвитку : монографія. Одеса : Фенікс, 2015. 424 с.
18. Гордієнко П. Л. Стратегічний аналіз : навчальний посібник. [2-ге вид., перероб. і доп.]. Київ : Алеута, 2018. 478 с.
19. Головка Т. В. Стратегічний аналіз : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2012. 198 с.
20. Гірняк О. М., Лазановський П. П. Менеджмент: теоретичні основи і практикум : навч. посіб. для студентів вищих закладів освіти. Львів : Магнолія плюс, 2013. 336 с.
21. Гріфін Р. Основи менеджменту : підручник для студ. екон. спец. Львів : БаК, 2010. 605 с.
22. Дієсперов В. С. Продуктивність праці : монографія. Київ : ННЦ "Ін-т аграр. економіки", 2016. 274 с.
23. Ігнатєва І. А. Стратегічний менеджмент : підручник. Київ : Каравела, 2010. 480 с.
24. Ізюмцева Н., Кац Д. Вплив корпоративної культури на діяльність івської установи. *Вісник НБУ*. 2012. № 3 (жовтень). С. 25-29.
25. Канінський М. П. Підвищення конкурентоспроможності продукції: монографія. Київ, 2010. 165 с.
26. Кіндрацька Г. І. Основи стратегічного менеджменту: навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів. Львів : Кінапрі ЛГД, 2010. 254 с.
27. Клочков А. Р. Мотивація персоналу на стратегію компанії. *Управління персоналом : Економіст*. 2010. № 9. С. 32–36.
28. Колот А. М. Мотивація, стимулювання й оцінка персоналу : навч. посібник : Київ : КНЕУ, 2010. 342с.

29. Колот А. М., Цимбалюк С. О. Мотивація персоналу : підручник. Київ : КНЕУ, 2011. 397 с.
30. Кривенко К. Т. Економічний менеджмент : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2011. 508 с.
31. Криворучко О. М., Водолажська Т.О. Управління персоналом підприємства : навч. посібник. Харків : ХНАДУ, 2016. 200 с.
32. Крушельницька О. В. Управління трудовими ресурсами : навч. посібник. Київ : Кондор: 2010. 224 с.
33. Купалова Г. І. Мотивація праці та формування ринку робочої сили : монографія. Київ, 2013. 216 с.
34. Лук'янова С. А. Формування мотиваційних механізмів управління на підприємстві. *Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук. пр.* Дніпропетровськ : ДНУ, 2010. Вип. 237. 315 с.
35. Лукашевич Н. Самоменеджмент : теорія і практика. Київ : Ника-Центр, 2012. 339 с.
36. Лапішко М. Л. Основи фінансово-статистичного аналізу економічних процесів. Львів : Світ, 2010. 247 с.
37. Мазаракі А. А. Економіка підприємства : підручник [та ін.]. Київ : Хрещатик, 2012. 800 с.
38. Мартиненко М. Основи менеджменту : підручник. Київ : Каравела, 2011. 494 с.
39. Мазаракі А. А., Мошек Г. Є., Гомба Л. А. Менеджмент : теорія і практика : навч. посіб. Київ : Атіка, 2011. 564 с.
40. Мартиненко М. Основи менеджменту : підручник. Київ : Каравела, 2011. 494 с.
41. Менеджмент персоналу : навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів / за ред. В. М. Данюк. Київ : КНЕУ, 2010. 398 с.
42. Михайлова Л. І. Управління персоналом : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 248 с.
43. Мостенська Т. Л., Соколькова Я. Ю. Управління кадровим потенціалом

сучасного у. *Проблеми підвищення ефективності інфраструктури*. 2012. № 33. С. 52-59.

44. Мурашко М. Менеджмент персоналу : навчально-практичний посібник. 2-ге вид., стереотип. Київ : Знання, 2011. 311 с.
45. Мазаракі А. А. Економіка підприємства : підручник [та ін.]. Київ : Хрещатик, 2012. 800 с.
46. Мартиненко М. Основи менеджменту : підручник. Київ : Каравела, 2011. 494 с.
47. Махсма М. Економіка праці та соціально-трудова відносини : навчальний посібник. Київ : Атіка, 2011. 303 с.
48. Маркетинг і менеджмент інноваційного розвитку: [монографія] / за заг.ред. д.е.н., проф. С. М. Ілляшенка. Суми : Університетська книга, 2015. 728 с.
49. Мельник Л. П. Психологія управління : курс лекцій. 2-ге вид., пер. і доп. Київ : МАУП, 2010. 206 с.
50. Менеджмент : ситуаційні вправи : навч. посіб. Київ : Навч. метод. центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2012. 568 с.
51. Менеджмент персоналу : навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів / за ред. В. М. Данюк. Київ : КНЕУ, 2010. 398 с.
52. Мінцберг Г. Анатомія менеджменту. Ефективний спосіб керувати компанією. Київ : Наш формат, 2018. 408 с.
53. Мошек Г. Є. Менеджмент підприємства : навч. посіб. Київ : КНТЕУ, 2012. 453 с.
54. Назарчук Т. В., Косіюк О. М. Менеджмент організацій : [навч. посібник для внз]. Київ : Центр учб. літ., 2016. 560 с.
55. Непочатенко О. О., Боровик П. М., Бондаренко Н. В., Філіпова Т. О. Посилення впливу аналізу фінансової діяльності на процес управління підприємством. *Інноваційна економіка*. 2013. №3. С. 291-296.
56. Немцов В. Д., Довгань Л. Є. Стратегічний менеджмент : навч. посіб. Київ : ТОВ «УВПК «ЕксОБ», 2012. 520 с.
57. Осовська Г. В., Осовський О. А. Менеджмент організацій. Київ : Кондор, 2011.

854 с.

58. Осовська Г. В. Менеджмент організації : навчальний посібник [Текст]. Київ : Кондор, 2010. 860 с.
59. Орловська О. В. Формування та становлення системи менеджменту в Україні. *Науковий вісник НЛТУ: зб. наук.-техн. праць*. Львів : РВВ НЛТУ України, 2014. Вип. 24.3. С. 180-186.
60. Основи менеджменту. Теорія і практика : навч. посібник. /за заг. ред. проф. Г. Є. Мошека. Київ : Ліра-К, 2017. 528 с.
61. Осовська Г. В. Стратегічний менеджмент : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Кондор, 2013. 196 с.
62. Осовська Г. Основи менеджменту : підручник. 3-е вид., перероб. и доп. Київ : Кондор, 2010. 661 с.
63. Підготовка керівника навчальною заставою до управлінської діяльності в ринкових умовах : навч. посіб. [за ред. А. І. Чмеля]. Київ : Логос, 2010. 128 с.
64. Писаревський І. М., Нохріна Л. А., Познякова О. В. Менеджмент організації : навч. посіб. Харків : ХНАМГ, 2011. 133 с.
65. Пилипенко А. А., Пилипенко С. М., Отенко І. П. Менеджмент : підручник. Харків : Видавничий Дім ІНЖЕК, 2010. 456 с.
66. Пономаренко В. С. Стратегічне управління підприємством : навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів. Харків : Основа, 2011. 620 с.
67. Посилкіна О. В., Братішко Ю. С., Кубасова Г. В. Управління персоналом : навч. посіб. Харків : НФаУ, 2015. 517 с.
68. Русіна Ю. О, Ліпінська Д. Ю. Прибуток як складова фінансової стійкості. *Вісник КНУТД*. 2014. № 3. С.96-102.
69. Скібіцька Л. І. Організація праці менеджера : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 360 с.
70. Стеценко І. Основи менеджменту. Хто такий менеджер : навчальний посібник. Київ : А.С.К., 2011. 221 с.
71. Туленков М. В. Сучасні теорії менеджменту : навч. посіб. Київ : Каравела, 2010. 304 с.

72. Чайка Г. Л. Самоменеджмент менеджера : навч. посіб. Київ : Знання, 2014, 422 с.
73. Чубукова О. Ю. Адаптація системи управління економічної безпеки підприємства : Київ: АртЕк, 2015. No 2.
74. Управління персоналом : підручник / за заг. та наук. ред. В. М. Данюка. Київ : КНЕУ; Краматорськ : НКМЗ, 2013. 666 с.
75. Хаварівський У. Б. Менеджмент : конспект лекцій. Львів : ЛьвДУВС, 2013. 190 с.
76. Хміль Ф. І. Управління персоналом : підручник. Київ : Академвидав, 2016. 488 с.
77. Чайка Г. Л. Самоменеджмент менеджера : навч. посіб. Київ : Знання, 2014, 422 с.
78. Чикурова А. Д. Проблеми формування і використання робочої сили : монографія. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2013. 259 с.
79. Шатун В. Т. Основи менеджменту : навч. посіб. Миколаїв : МДГУ ім. Петра Могили, 2011. 376 с.
80. Шеремет О. О. Фінансовий аналіз : навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів. Київ, 2010. 196 с.
81. Шкільняк М. М., Овсянюк-Бердадіна О. Ф., Крисько Ж. Л., Демків І. О. Менеджмент : навч. посіб. Тернопіль : Крок, 2017. 252 с.
82. Шершньова З. Є. Стратегічне управління : підручник. Київ : КНЕУ, 2004. 699 с.